

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Beredelsens plats i Svenska kyrkans mässordning

The position of preparation in the order of mass in
Church of Sweden.

Per-Gustav Hanner

Termin: Ht-2010

Kurs: RKT235 Teologi, examensarbete för
magisterexamen, 15 hp

Nivå: Magisteruppsats

Handledare: Bo Claesson

Abstract

The Church of Sweden sent during the spring 2010 two documents, *Teologiska grundprinciper för arbetet I 2006 års handboksgrupp* and *Mässans grundordning* for consideration. The documents are parts in the work with writing a new service-book for the Church of Sweden. After the documents had been sent for consideration by the dioceses there has been a discussion about the proposal to make the preparation in the service of Holy Communion facultative. My main question has been to see if there will be any change of the confession, faith and doctrine in the Church of Sweden if the preparation becomes facultative. I have seen that the service-book is an expression for the confession of the Church of Sweden, therefore there will be no change of the confession of the Church of Sweden, but a change of its expression.

I have seen that there is no consensus in how the dioceses react over what is written in the two documents about the forgiveness and the atonement. My conclusion is that it may be difficult for the Church of Sweden to fix a new service-book without first fix what the Church of Sweden means with forgiveness and atonement.

Innehållsförteckning

Abstract.....	1
Innehållsförteckning	2
1 Inledning	3
1.1 Syfte	3
1.2 Metod	4
1.3 Struktur.....	5
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Förkortningar	6
2 Från revidering till revision.....	7
2.1 Syndabekännelse och bön om förlåtelse samt beredelseord	7
2.1.1 Nattvardsgudstjänst	7
2.1.2 Gudstjänst utan nattvard	10
2.1.3 Beredelseord	10
2.2 Kyrkostyrelsens direktiv	12
2.3 Mässans grundordning	13
2.4 Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp.....	16
2.5 Remissvar med kommentarer	19
2.5.1 Historiebeskrivningen i TG	20
2.5.2 Bilden av Gud i gudstjänstens inledning.....	21
2.5.3 Begreppsglidningen i syndabekännelser och beredelseord	21
2.5.4 Syndens och försoningens innebörd	22
2.5.5 Beredelsens vara eller icke vara.....	24
2.6 Reflektion	26
2.7 Sammanfattning.....	27
3 Hur är Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära?.....	28
3.1 Uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.....	30
3.2 Reflektion	32
4 Kyrkohistorisk tillbakablick.....	33
4.1 Tiden före reformationen	33
4.2 Reformationen och tiden därefter	37
4.3 Reflektion	42
5 Om begreppen synd, skuld och skam	43
5.1 Om synd och skuld	43
5.2 Om skam	46
5.3 Reflektion	47
6 Samtal och reflektion.....	48
6.1 Artiklar i Kyrkans Tidning	48
6.2 Beredelseord i HB 86.....	50
6.3 Syndabekännelsen och beredelseordet.....	51
7 Slutsats	52
8 Sammanfattning.....	53
Litteratur	54

1 Inledning

Svenska kyrkan är ingen statisk kyrka, det är en kyrka som ständigt är i rörelse och utveckling, en kyrka som lever i spänningsfältet mellan då och nu, den har ett budskap som har ärvts i närmre 2000 år, men som ständigt måste stöpas om i nya former för att möta den tid och den värld vi lever i idag. Sättet att uttrycka kyrkans tro förändras när samhället förändras och mänskligheten brottas med andra frågor än vad den gjorde några decennier tidigare.

Som led att göra denna ständiga förändring översattes Nya Testamentet år 1982, en ny handbok antogs 1986 tillsammans med en ny psalmbok, år 2000 antogs en nyöversättning av Gamla Testamentet och i samband med det reviderades handboken försiktigt. 2006 tillsattes en handboksgrupp som fick i uppdrag att revidera handboken, och allt eftersom arbetet har framskridit har nu ett beslut fattats om en revision av handboken, alltså en helt ny handbok skall tas fram. Våren 2010 var steg 1 ute på remiss till de tretton domkapitlen i Svenska kyrkan, ett av förslagen i remissen var att göra beredelsen fakultativ i mässan.

Beredelsen är ett tillfälle för självrannsakan i gudstjänsten. Den kan i nuvarande handbok placeras i gudstjänstens inledning eller före kyrkans förbön och i en högmässa består den av momenten: beredelseord, syndabekännelse och bön om förlåtelse, förlåtelsen och tackbön. När beredelsen ligger närmast före kyrkans förbön faller beredelseorden bort. I andra gudstjänster ser det lite annorlunda ut; förlåtelseorden kan bytas ut mot löftesord, beredelseorden utgår och hela momentet kan bytas ut till en överlåtelsebön i söndagsgudstjänsten. Tidigare har momentet hetat skrift, det är först i HB 86 som ordet skrift är utbytt till beredelse.¹

1.1 Syfte

I den här uppsatsen skall jag försöka ta reda på om det blir någon förändring av Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära om kyrkan antar en handbok där beredelsen är fakultativ i mässan. Ett fakultativt moment i gudstjänsten är ett moment som kan utelämnas. För att ta reda på om det blir någon förändring är det rimligt att försöka ta reda på hur Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära ser ut. Den här uppsatsen är inte ett forum för en uttömlig redogörelse för hela Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära, utan jag begränsar mig kraftigt till att

---

¹ Ellversson, Karl-Gunnar, *Handbok i Liturgik*, s. 152-153.

endast behandla Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i relation till just frågan om beredelse, syndabekännelse, bön om förlåtelse, bikt och i viss mån nattvard.

1.2 Metod

Utgångspunkten för min uppsats är ett litteraturstudium kring två dokument, *Mässans grundordning* och *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp*, som gick på remiss från Kyrkostyrelsen till Svenska kyrkans tretton domkapitel under våren 2010. I dessa två dokument granskar jag det som rör beredelsen och dess plats i mässordningen. Likaså granskar jag det i de inkomna svaren som berör samma fråga. Metoden är alltså beskrivande, granskande, jämförande och analyserande. Jag försöker vara lite pedagogisk i mitt upplägg av uppsatsen, det är därför jag disponerar den som jag gör, mer om det under nästa rubrik.

Frågan dök upp för mig i och med några debattartiklar som presenterades i *Kyrkans Tidning* under vår och sommar 2010. Dessa artiklar har jag med mot slutet av uppsatsen för att belysa hur debatten har sett ut kring remissen som består av de två ovan nämnda dokumenten.

Eftersom jag har haft Lena Peterson, en av de fyra i *2006 års handboksgrupp*, som lärare valde jag att ta kontakt med henne för att få tips om litteratur och infallsvinklar till mitt studium, och efterhand fick jag även kontakt med Boel Hössjer Sundman som är handläggare för kyrkans gudstjänstböcker som har hjälpt mig med tips och idéer.

Utifrån den av remissvaren ifrågasatta historiebetraktningen i dokumentet *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp* ägnar jag ett kapitel om hur beredelsen har funnits med i gudstjänsten genom historien.

Som jag skrev ovan är min utgångspunkt för uppsatsen att ta reda på om det blir någon förändring i Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära om man låter beredelsen vara fakultativ i mässan. Men allt efter som arbetet med uppsatsen har fortskridit har jag intresserat mig mer och mer för att beskriva människan som en myndig, ansvarig människa, som kan berömmas för det hon gör bra och lastas för det hon gör fel, vilket är en tes jag har. Det har gjort att diskussionen om synd, skuld och ansvar är centralt i uppsatsen. Utifrån det arbetar jag även med beredelsen utifrån en pastoralteologisk aspekt, där jag ser det som viktigt att beredelsen handlar om synd och skuld.

I slutet av varje kapitel har jag en rubrik som heter *reflektion* där jag diskuterar det jag har kommit fram till tidigare i kapitlet.

Huvudmaterialet för min studie är *Den svenska kyrkohandboken*, den remiss som gick ut till domkapitlen under våren 2010 samt de svar som kommit in, såväl de efterfrågade svaren som de spontana. Jag lägger dock en aning mer vikt vid de efterfrågade remissvaren. Utöver mitt huvudmaterial har jag en del litteratur för att belysa ämnen som kommit upp under resans gång. För att reda ut hur Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära ser ut har jag använt mig av *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*, men också av boken *Beredd möta det heliga*, som är en bok som gavs ut i serien *Mitt i församlingen* av Nämnden för kyrkolivets utveckling. *Beredd möta det heliga* handlar om synd och förlåtelse i kyrkans gudstjänst. I mitt kyrkohistoriska studium har jag använt mig av Jungmann för att titta på hur tidig liturgi såg ut, men också av boken *Katolska kyrkans historia*. Båda dessa böcker är skrivna av katolska författare, jag finner det nämligen viktigt att låta den katolska tiden uttryckas av katolska författare. När jag beskriver reformationstiden och tiden därefter använder jag mig främst av Pahlmblads avhandling, men även av Aurelius bok om evangeliets bruk i Augsburgska bekännelsen. Eckerdals avhandling om skriftermålet och dess bruk som nattvardsberedelse har jag använt när jag har beskrivit tiden från 1811 till 1942.

Till mitt kapitel om synd, skuld och skam har jag främst använt mig av Heberleins bok, men även av en bok om socialpsykologi, en bok om själavård samt en bok om skam av Wurmser. Den sistnämnda boken fick jag tips om att läsa efter att jag hade kontaktat psykologiska institutionen i Göteborg och bett om hjälp med litteratur kring skuld och skam.

1.3 Struktur

Uppsatsens första kapitel handlar om det arbete som *2006 års handboksgrupp* har presenterat och de reaktioner som har väckts som svar på den remiss som Kyrkostyrelsen skickade ut till domkapitlen. Där ägnar jag inledningsvis ett avsnitt åt att analysera och beskriva de syndabekännelser, avlösningssord, löftessord och överlåtelseböner som finns i HB 86. Därefter följer ett kapitel där jag försöker beskriva Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i relation till beredelsen. Som reaktion på en del av det som *2006 års handboksgrupp* skriver ägnar jag därefter ett kapitel åt beredelsens plats i liturgin under kyrkohistorien och sedan ett kapitel om begreppen synd, skuld och skam. Innan jag summerar mitt arbete i min slutsats ägnar jag ett kapitel åt att, utifrån några debattartiklar som syntes i *Kyrkans Tidning* under våren 2010, diskutera beredelsens plats i Svenska kyrkans mässordning.

1.4 Avgränsningar

Materialet i *Mässans grundordning* och *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp* innehåller mycket som går utöver det jag undersöker i min uppsats, det övriga materialet är inte mindre intressant, men omfånget i uppsatsen hade blivit för stort om jag hade tagit med allt för granskning. Jag utelämnar mycket av det som handboksgruppen skriver. Likaså hade jag kunnat ägna ett mycket större utrymme åt kapitlet som handlar om beredelsens plats i kyrkans historia, men även det är ett jättestort område och det krävs av mig att jag begränsar mig i min kyrkohistoriska forskning. Jag presenterar en snabb och mycket selektiv överblick av kyrkohistorien från tidig kyrka, via medeltid och reformation till nutid, där jag endast använder mig av tidigare forskning, jag gör inget eget studium av källor.

Jag har vidare valt att inte skriva något uttömmande om Luther vilket i och för sig skulle kunna vara motiverat att göra utifrån det som *2006 års handboksgrupp* skriver om Luther. Det är ett för stort forskningsområde för att jag skulle kunna få med det i min uppsats. Jag har inte heller gjort ett studium om försoningen, även detta av utrymmesskäl, trots att jag har mött på olika syn på förlåtelsen bland remissvaren.

1.5 Förkortningar

Den svenska kyrkohandboken 1942	HB 42
Den svenska kyrkohandboken 1986	HB 86
Mässans grundordning	MG
Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp	TG
2006 års handboksgrupp	HBG

2 Från revidering till revision

I det här inledande kapitlet skriver jag först en del om de syndabekännelser som finns i Svenska kyrkans nuvarande handbok, HB 86, sedan kommer jag att undersöka kyrkohandboksgruppens arbete samt de direktiv som de fått att arbeta utifrån av Kyrkostyrelsen. *2006 års kyrkohandboksgrupp*, härafter HBG, består av Ninna Edgardh, Martin Modéus, Lena Peterson och Lars Åberg. Arbetet med att ta fram en ny handbok leds av Sekretariatet för teologi och ekumenik vid kyrkokansliet i Uppsala med projektledningen som består av Boel Hössjer Sundman, handläggare för kyrkans gudstjänstböcker och Karin Sarja, projektsekreterare för kyrkohandboken.² Hittills har HBG presenterat två dokument som har varit ute på remiss till domkapitlen; *Mässans grundordning* (härefter MG) och *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp* (härefter TG). Dessa två dokument tillsammans med de tretton remissvaren plus tio spontana remissvar är föremål för granskning i detta kapitel. Eftersom såväl TG som remissvaren spänner över många fler frågor än den som är föremål för min undersökning, kommer jag att begränsa mig till de delar i materialet som handlar om beredelsen och dess plats i gudstjänsten, och det som gränsar till detta. Allt det övriga, vilket inte är lite, utelämnar jag helt eller delvis.

I avsnitten 2.5.1 – 2.5.5 avstår jag från att föra en fotnotsapparat eftersom jag hämtar informationen från remissvaren, dels de från domkapitlen, men också de spontant insända remissvaren.³

2.1 Syndabekännelse och bön om förlåtelse samt beredelseord

Innan jag börjar mitt arbete med att analysera MG och TG gör jag en kortfattad genomgång av de syndabekännelser och böner om förlåtelse samt en liten beskrivning av den överlåtelsebön som finns i HB 86. Jag ger även en kortfattad genomgång av de tre föreslagna beredelseord som finns i HB 86. I kapitel fem återkommer jag till temat då jag diskuterar såväl syndabekännelserna och de beredelseord som finns föreslagna i handboken.

2.1.1 Nattvardsgudstjänst

I samband med utredningen inför handboksförslaget 2000 sändes hösten 1997 en enkät till 200 st. slumpvis utvalda församlingar i Svenska kyrkan av vilka 159 st. svarade.⁴ Jag kommer

---

² www.svenskakyrkan.se 2010-12-19.

³ Hela remissen, alla remissvar och remissammanställningar finns tillgängliga på Svenska kyrkans hemsida www.svenskakyrkan.se 2010-12-19.

⁴ *Svenska kyrkans utredningar 2000:3*, s. 15-16.

att referera till den enkäten nedan i samband med att jag beskriver syndabekännelserna och överlåtelsebönerna.

I alla de gudstjänster med nattvard och beredelse som finns i HB 86 finns följande fem syndabekännelser att välja mellan.

1. Jag bekänner inför dig, helige och rättfärdige Gud, att jag har syndat med tankar, ord och gärningar. Jag har inte älskat dig över allting, inte min nästa som mig själv. Genom min synd är jag skyldig till mer ont än jag själv förstår och har del i världens bortvändhet från dig.⁵

Den står som första alternativ i handboken. Vid undersökningen hösten 1997 användes den alltid i 10 % och ofta i 29 % av församlingarna.⁶ Den är ganska fyllig och innehåller allt som den kortare varianten innehåller, men lägger till begrepp som världens bortvändhet och att min synd är orsak till mer ont än jag själv förstår.

2. Jag bekänner inför dig, helige Gud, att jag ofta och på många sätt har syndat med tankar ord och gärningar. Tänk på mig i barmhärtighet och förlåt mig för Jesu Kristi skull vad jag har brutit.⁷

Vid undersökningen hösten 1997 framkom att den här var den vanligaste syndabekännelsen. Den användes alltid i 8 % och ofta av 42 % av församlingarna.⁸ Det är en kort och ganska komprimerad bekännelse. För den vane gudstjänstfiraren som är förberedd på att det skall komma en bekännelse i gudstjänsten och som dessutom är van vid själva företeelsen med syndabekännelse kan det vara lätt att stämma in i orden, men om man är ovan kan den vara lite väl kortfattad för att man skall kunna hinna med i bekännelsen. Bekännelseformuläret kräver att bedjaren är aktiv i sinnet. Till den här bönen kan en fortsättning följa där prästen inleder en stunds tystnad med orden: *Herre hör nu varje hjärtas tysta bekännelse*. Efter tystnaden säger prästen: *Jesu, Guds Sons, blod renar oss från all synd varpå församlingen svarar: Detta litar jag på och vill ta emot förlåtelsen för Jesu Kristi skull.*⁹

---

⁵ Den svenska kyrkohandboken del 1, s 12.

⁶ Svenska kyrkans utredningar 2000:3, s. 23.

⁷ Den svenska kyrkohandboken del 1, s 13.

⁸ Svenska kyrkans utredningar 2000:3, s. 23.

⁹ Den svenska kyrkohandboken del 1, s 13.

3. Barmhärtige Gud, du som i Kristus öppnar vägen till dig och utplånar världens synder, jag ber dig: Rena mig, så blir jag ren, hela mig, så blir jag hel, drag mig till dig så får mitt hjärta ro.¹⁰

Det tredje bekännelseformuläret tar upp begreppet världens alla synder, men avstår från att nämna den egna delaktigheten i alla dessa synder. Däremot öppnar den upp för bedjaren att fylla den andra delen i bönen *rena mig...* med innehåll som skulle kunna vara min egen synd. Man skulle kunna säga att bekännelsen går som katt runt het gröt, bönen andas en övertygelse om synden och dess negativa konsekvenser, men det uttalas inte rakt ut. 1997 års handboksgrupp menar att den här bönen inte är en syndabekännelse, men att den har blivit en av de mest använda i Svenska kyrkan; i undersökningen 1997 fann man att den användes alltid i 4 % och ofta i 24 % av församlingarna.¹¹

4. Gud, var mig nådig i din godhet, tag bort mina synder i din stora barmhärtighet. Det är mot dig jag har syndat och gjort det som är ont i dina ögon. Vänd bort ditt ansikte från mina synder och befria mig från min skuld. Skapa i mig ett rent hjärta och gör mig på nytt frimodig och stark. Driv inte bort mig från ditt ansikte och tag inte din helige Ande ifrån mig. Låt mig åter få glädjas över din frälsning och hjälp mig att villigt följa dig.¹²

Den här syndabekännelsen är en kraftigt förkortad och omskriven version av Psaltaren 51, eller snarare en syndabekännelse som är starkt inspirerad av psaltarpsalmen. Det är en bekännelse som uttrycker en stark längtan om att vilja bli en bättre människa som en följd av att förlåtelsen uttalas. Den används ganska sällan i de undersökta församlingarna, endast 1 % använde den alltid och 9 % ofta.¹³

5. Jag fattig, syndig människa bekänner inför dig, helige och rättfärdige Gud, att jag, som är född med synd, på många sätt har brutit emot dig. Jag har inte älskat dig över allting och inte min nästa som mig själv. Mot dig och dina bud har jag syndat med tankar, ord och gärningar. Jag är värd att förkastas från ditt ansikte, om du skulle döma mig som mina synder har förtjänat. Men du, käre himmelske Fader, har lovat, att med mildhet och nåd ta emot alla som väder sig till dig. Du förlåter dem allt vad de har brutit och försummat och tänker inte mer på deras synder. Detta litar jag på när jag nu ber om dig om förlåtelse för min frälsares Jesu Kristi skull.¹⁴

---

¹⁰ Ibid., s 13.

¹¹ Svenska kyrkans utredningar 2000:3, s. 23.

¹² Den svenska kyrkohandboken del 1, s 14.

¹³ Svenska kyrkans utredningar 2000:3, s. 24.

¹⁴ Den svenska kyrkohandboken del 1, s 14.

Den här syndabekännelsen är ärvd ända från Olavus Petri, och var den som tillsammans med *Gud var mig nådig...* dominerade HB 42. Nu används den i princip inte alls i Svenska kyrkan längre. Endast 1 % av församlingarna använde den ofta, men 0 % använde den alltid i undersökningen 1997.¹⁵ Frågan är vad den gör med den som ber. Det finns en stark betoning av att människan är född med synd och att människan är värd att förkastas från Guds ansikte.

2.1.2 Gudstjänst utan nattvard

I högmässogudstjänsten gäller samma sak som ovan, det finns fem beredelseord att välja mellan, däremot kan avlösningssorden bytas ut mot löftesord.¹⁶

I Söndagsgudstjänsten kan man välja mellan att ha en av de fem alternativa syndabekännelserna eller en överlåtelsebön där den bedjande får möjlighet att överlämna hela sitt liv till Gud.

Du som ville mitt liv och har skapat mig efter din vilja, allt i mig känner du och omsluter med ömhet, det svaga likaväl som det starka, det sjuka likaväl som det friska.

Därför överlämnar jag mig åt dig utan fruktan och förbehåll. Fyll mig med ditt goda, så att jag blir till välsignelse. Jag prisar din vishet, du som tar till dig det svaga och skadade och lägger din skatt i bräckliga lerkärl. Amen.¹⁷

Den är indelad i två delar där den första är någon form av lovprisning av Gud. Den andra delen är kort i förhållande till hur mycket den uttrycker, den är så fylld av stora teologiska teorier så att den är svår att förstå. Den kräver en förförståelse av vad det innebär att vara ett bräckligt lerkärl och har dessutom en ganska stor tyngdpunkt på att människan är svag och skadad.

I ordningen för familjegudstjänst finns ingen beredelse angiven. Däremot finns det en bön om förlåtelse i den föreslagna bönen i *Kyrkans förbön*, men den kan man välja bort och istället utforma förbönen helt efter eget sinne.

2.1.3 Beredelseord

I HB 86 finns tre beredelseord föreslagna som man kan välja att använda i gudstjänsten. De finns endast med som förslag, och det finns inget krav på att de skall användas. Jag citerar dem nedan och kommenterar dem kort för att sedan återkomma till dem i kapitel sex.

¹⁵ Svenska kyrkans utredningar 2000:3, s. 24.

¹⁶ Den svenska kyrkohandboken del 1, s. 91.

¹⁷ Ibid., s. 120.

1. I begynnelsen skapade Gud himmel och jord. Och Gud sade: Låt oss göra människor till vår avbild, till att vara oss lika. Och Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne, till man och kvinna skapade han dem. Och Gud såg på allt som han hade gjort, och se, det var mycket gott.

När ondska och nöd omger och uppfyller oss, låt oss då besinna att vi har vårt ursprung i Gud, att han har skapat oss till att älska som han älskar, och att hans kärlek har kommit till oss genom Jesus Kristus.

Låt oss därför be.¹⁸

Bönen som skall bes i anslutning till beredelseordet är syndabekännelsen och bönen om förlåtelse. Jag skall återkomma till detta senare, men jag lyfter ändå frågan redan nu om förmågan eller oförmågan hos beredelseord att precisera det som kan bekännas som synd.

2. I begynnelsen skapade Gud himmel och jord. Och Gud sade: Låt oss göra människor till vår avbild, till att vara oss lika. Och Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne, till man och kvinna skapade han dem. Och Gud såg på allt som han hade gjort, och se, det var mycket gott.

Gud har skapat oss till att älska, såsom Gud själv älskar. Guds kärlek kommer till oss i Jesus Kristus genom den helige Ande. När vi misslyckas – då vill Gud upprätta oss. När vi förnekar vårt ursprung och glömmer vem vi tillhör – då vill Gud återföre oss. När vi inte längre orkar – då vill Gud ge oss kraft. Låt oss därför vända oss till den Allgode och Barmhärtige och be.¹⁹

I båda de två ovanstående beredelseorden tas avsatsen i hur Gud har skapat världen som god och kontrasterar på olika sätt den goda skapelsen med den ondska som finns i världen. Vad som är svårare att se i bekännelserna är vad som är synd som skall bekännas. Här exemplifierar HB 86 med orkeslöshet som något som bör tas upp i beredelseord och bön om förlåtelse.

3. Vår Gud är god och möter oss med barmhärtighet. Gud söker oss, när vi är på väg bort från honom, och vill upprätt oss, när vi förkrymper våra liv. Låt oss därför ge ord åt vår synd och skuld och med frimodighet möta Guds ansikte i förtröstan på hans kraft och nåd. Låt oss be.²⁰

---

¹⁸ Ibid., s. 192.

¹⁹ Ibid., s. 192.

²⁰ Ibid., s. 193.

Liksom de ovanstående alternativen har jag svårt att se vad som här är den konkreta synden eller skulden som skall bekännas i gudstjänsten för att sedan den bedjande skall kunna ta emot förlåtelse.

2.2 Kyrkostyrelsens direktiv

I april år 2006 fattade Kyrkostyrelsen beslut om en översyn av 1986 års kyrkohandbok. År 1997-2000 genomgick handboken en lättare översyn där man har bytt ut textläsningar ur den tidigare översättningen av Bibeln till Bibel 2000, lagt in den ekumeniska översättningen av Herrens bön, samt ändrat rubriken från Kollektbön till Dagens bön (collecta).²¹ I det arbetet fanns tre uppgifter som kvarstår, nämligen:

Anpassning till Bibel 2000, kyrkorättslig och anvisningsmässig anpassning till kyrkoordningen och bearbetning av de liturgiska formuleringarna i syfte att finna ett mer inkluderande språkbruk.²²

Inledningsvis var Kyrkostyrelsen övertygad om att 1986 års kyrkohandbok i huvudsak fungerade väl och att arbetet med handboken var en fråga om översyn och inte någon revision, något som de senare kom att ompröva. Enligt direktiven skulle arbetet med översynen bedrivas i två steg, där det första steget handlar om en övergripande reflektion över gudstjänsten och Svenska kyrkans mässordning. Det andra steget skall handla om övriga gudstjänster och kyrkliga handlingar. Kyrkostyrelsen beskriver inte inledningsvis hur arbetet med steg två skall gå till eftersom det, enligt Kyrkostyrelsen, är beroende av hur arbetet med steg ett utvecklas.²³ I de kompletterande direktiven anges däremot att uppdraget att ta fram en ny handbok omfattar hela *Den svenska kyrkohandboken del 1*, och att den skall vara färdig till Kyrkomötet 2015 och att den dessförinnan skall ha föregåtts av försöksverksamhet.²⁴

Hur arbetet i steg ett skall bedrivas beskrivs däremot ingående och det är tydligt att Kyrkostyrelsen ser framför sig ett övergripande och ganska omfattande arbete. I direktiven står det att:

Till första steget skall kopplas en grundläggande teologisk och pastoral reflektion över bland annat:

---

²¹ *Kyrkohandboken 1986 3:e rev utg. 2006*, s. 4.

²² *Fortsatt arbete med översyn av Den svenska kyrkohandboken*, Direktiv beslutade av Kyrkostyrelsen den 19 april 2006, s 1.

²³ *Ibid.*, s 2.

²⁴ *Fortsatt arbete med översyn av Den svenska kyrkohandboken*, Kompletterande direktiv beslutade av Kyrkostyrelsen den 19-20 maj 2010.

- vad det är att fira gudstjänst som återspeglar Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i en tid präglad av lokal gestaltning och stor alternativrikedom
- vad det är att i den situationen fastställa en gemensam kyrkohandbok
- vad det är att säkerställa igenkänning från söndag till söndag i den lokala församlingen och geografiskt över landet från kyrka till kyrka.²⁵

I samband med detta efterlyser Kyrkostyrelsen en normalordning, ett sk. Ordinarium för mässans grundordning för mässans firande i Svenska kyrkan. De ger ytterligare instruktioner om vad denna grundordning skall ta hänsyn till, och där nämns bland annat sambandet mellan föreskrivna moment och lokal gestaltning, samt beredelsens plats i fråga om förhållandet mellan obligatoriska och fakultativa moment. Det är tydligt i direktiven från Kyrkostyrelsen att frågan om just detta om lokal gestaltning i förhållande till Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära är ett viktigt inslag, det återkommer i olika ordalydelser och med lite olika betydelse.

I direktiven finns också en arbetsmodell beskriven där arbetet skall bedrivas i fyra steg där det första steget är att utse en expertgrupp som får i uppgift att göra en teologisk reflektion och en mässordning utifrån direktiven som givits. Expertgruppen skall stämma av sitt arbete med en referensgrupp med lekmannarepresentation. Steg två handlar om att expertgruppen skall samråda med dem som på stiftsnivå har arbetat med gudstjänstens förnyelse. I detta arbete skall referensgruppen finnas med. Det tredje och fjärde momentet handlar om att ett förslag, med bred förankring, läggs fram inför Kyrkostyrelsen som sedan i sin tur skickar förslaget på remiss.²⁶

När Kyrkostyrelsen sammanträdde i början av december 2009 valde man att utöka översynsarbetet till en revision av kyrkohandboken. Detta utifrån att församlingar, i sin strävan efter att fira gudstjänster som fungerar väl i vår tid, allt oftare väljer att avvika från handboken.²⁷

2.3 Mässans grundordning

Kyrkostyrelsen efterlyste, som sagt, någon form av ordinarium, en ”normalordning” för mässan i sina direktiv. Svaret på den begäran kom från handboksgruppen i form av dokumentet *Mässans grundordning* (härefter MG), som är det ena av två dokument som framställts av Handboksgruppen. Det andra dokumentet, *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp* (härefter TG) svarar på Kyrkostyrelsens fråga om en

²⁵ Fortsatt arbete med översyn av Den svenska kyrkohandboken, Direktiv beslutade av Kyrkostyrelsen den 19 april 2006, s 2.

²⁶ Ibid., s 4.

²⁷ Kyrkostyrelsen, protokoll nr 2009:7, § 159.

grundläggande teologisk och pastoral reflektion över gudstjänst, Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära samt kyrkohandbok. Man kan alltså inte betrakta det ena dokumentet utan att samtidigt undersöka det andra vilket medför att jag undersöker dokumenten mer eller mindre parallellt även om jag gör det under två rubriker.

I MG talas det om hur man skulle kunna göra en ny mässordning som bygger på möjligheten för församlingen och prästen att själva välja material utifrån en ”bank” med material. Tanken är att den nya handboken skall innehålla så mycket anvisningar om intentionen med en gudstjänst att den inte behöver detaljstyras, vart man än kommer skall man kunna känna igen sig i gudstjänstens *ordo* som är detsamma över hela världen, ett grundläggande handlingsmönster, som HBG kallar det.²⁸

Detta skall jämföras med HB 86 som är ganska detaljstyrd, även om den lämnar mycket till den lokala församlingen att gestalta och välja eller välja bort. Exempelvis ligger ordningen för högmässa i HB 86 ganska fast även om det finns stort utrymme för variation. I högmässan kan man välja mellan två olika inledningar, där variant A har beredelsen inledningsvis, och variant B inleder med ett inledningsord och ett fakultativt introitus. Väljer man alternativ B i gudstjänstens inledning är det bestämt så att en beredelse skall placeras före kyrkans förbön, alltså mot slutet i ordets gudstjänst. Dessutom kan man välja två olika varianter av avslutning på högmässan, men dessa varianter påminner starkt om varandra. Inom ramen för högmässa finns det alltså möjlighet till att lokalt forma gudstjänsten inom ganska tydliga ramar, och det finns dessutom möjlighet att välja mellan ett antal olika texter på exempelvis syndabekännelsen och bön om förlåtelsens plats.

Däremot har HB 86 sex olika gudstjänster som kan firas som församlingens huvudgudstjänst, tre med nattvard; högmässa, söndagsmässa och familjemässa, och tre huvudgudstjänster utan nattvard; högmässogudstjänst, söndagsgudstjänst och familjegudstjänst. Högmässa och högmässogudstjänst har liturgier som starkt påminner om varandra bortsett från att den ena gudstjänsten är nattvardslös, och så är det även med familjemässa och familjegudstjänst. Söndagsmässan och söndagsgudstjänsten liknar däremot inte varandra på samma sätt.

För att komma bort från den stora mängd med ordningar för huvudgudstjänst presenterar alltså HBG ett förslag som går ut på att det skall finnas en grundordning för mässan, *Mässans grundordning*, som församlingen sedan skulle kunna välja lite friare ur. Nuvarande sex

---

²⁸ *Mässans grundordning*, s. 1.

huvudgudstjänster skulle alltså enligt förslaget från HBG bantas ner till en grundordning som man sedan kan välja ur.

Det intressanta för min undersökning är att HBG föreslår en kraftig förändring av inledningen till gudstjänsten. Det som i HB 86 heter *Inledning* vill HBG kalla för *Samling*, och i denna *Samling* skall det finnas ett *Inledningsord* som är väldigt öppet för egentligen lite vad som helst. De skriver att syftet med inledningsordet skall vara att:

i respekt för människors olika erfarenheter och förväntningar öppna och leda in i gudstjänsten och skapa en välkomnande atmosfär.²⁹

HBG beskriver sedan hur delmomentet *Inledningsord* kan utformas på något av följande sätt:

- Som ett inledningsord eller bön, eventuellt växelläst/sjunget. Inledningsordet kan till exempel vara en kort introduktion till kyrie, en färdigformulerad text eller ett så kallat delande, d.v.s. en kort berättelse ur livet av någon ur församlingen. Här kan Helig (Sanctus) användas då gudstjänst utan nattvard firas.
- Som ett beredelseord, med åtföljande bön om förlåtelse och förlåtelse.³⁰

I förslaget säger HBG även att *Inledningsord* kan avslutas med *Dagens bön* som då flyttas hit. Här framgår alltså tydligt att beredelsen och förlåtelsen inte är huvudalternativ i förslaget från HBG. Huvudalternativet, som anges ovan, är ett moment där man som församling har väldigt fria händer att göra som man vill. Intentionen till hela *Samling* ges också i MG, där ges bilden av hur man i momentet *Samling* skall mötas i den mångfald som finns i gudstjänstlokalen; alla som kommer till gudstjänsten är värda respekt och denna respekt skall också på något sätt visas i gudstjänsten genom att:

Livet i alla dess dimensioner bejakas.³¹

Hur det skall göras beskrivs inte, men det kan innebära stora svårigheter att i en och samma inledning av gudstjänsten rymma så mycket som ges uttryck för här.

---

²⁹ Ibid., s. 3.

³⁰ Ibid., s. 3.

³¹ Ibid., s. 1.

Som alternativ anges i MG att bön om förlåtelse och förlåtelseord kan placeras i *Kyrkans förbön*.³² I det alternativet finns alltså ingen separat beredelse som det gör i HB 86, utan det beredande momentet borde i sådana fall inrymmas i predikan.

2.4 Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp

Liksom *Mässans grundordning* är ett svar på Kyrkostyrelsens begäran om ett *ordinarium* för gudstjänsten så är *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp* ett svar på samma styrelses begäran om en grundläggande teologisk och pastoral reflektion om gudstjänst, handbok, igenkännande och Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära som jag skrivit om i avsnitt 1.1. Handboksgruppen stryker under att TG är ett resultat över den egna gruppens reflektioner över grundfrågorna som är givna av Kyrkostyrelsen och att grundordningen som är redovisad i MG är framtagen mot bakgrund av vad som står i TG.³³ TG har alltså tillsammans med MG skickats ut av Kyrkostyrelsen på remiss till de tretton domkapitlen i Svenska kyrkans stift och är alltså inte ett uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära även om TG kan utgöra grunden för en kommande handbok och på så sätt även vara grunden för ett kommande uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Det finns en liten nyansskillnad i TG rörande just handbokens ställning till gudstjänsten som i det här läget är värt att notera. HBG konstaterar att kyrkohandboken är just ett uttryck för tro, bekännelse och lära och att handboken fastställs av kyrkans högsta beslutande organ, Kyrkomötet efter prövning i bland annat läronämnden. I samband med det resonemanget anser HBG att kyrkohandboken även i fortsättningen bör vara *normerande* för gudstjänstens innehåll och sättet att fira den.³⁴ Jag anser att uttrycket är en nyansering som drar mot en mer frivillig hållning gentemot kyrkohandboken. Kyrkoordningen uttrycker att kyrkohandboken ger gudstjänstens ordning och ordningen för de kyrkliga handlingarna. Vidare talar kyrkoordningen om att varje del i gudstjänsten har sin motiverade plats i helheten.³⁵ Jag tolkar den texten som att handboken snarare fastslår ordningen än *normerar* hur gudstjänsten bör se ut. I nuvarande handbok anges vilka moment som skall ingå i gudstjänsten och kyrkoordningen anger att handboken skall användas i huvudgudstjänster, kyrkliga handlingar och församlingens övriga gudstjänster.³⁶

---

³² Ibid., s. 5.

³³ *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp*, s. 3.

³⁴ Ibid., s. 5

³⁵ *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*, 5 avd, 18 kap, inledningstexten.

³⁶ *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*, 5 avd, 18 kap, 3 §.

Jag finner det svårt att uttala mig om vilken vikt HBG lägger vid ordet *normerar*, om de verkligen uttrycker en förändring i relationen mellan handbok och gudstjänst, men jag kan se i helheten av dokumentet hur just valfriheten och den lokala gestaltningen är viktiga begrepp och går i linje med ett normerande av gudstjänsten snarare än ett fastslagande av densamma. Exempelvis skriver HBG att en lojalitet mot kyrkohandboken kan främjas genom att man minskar detaljregleringen i handboken men istället ger inledningstexter i handboken som skall ange vad som är tanken med varje moment.³⁷

I *Teologiska grundprinciper för 2006 års kyrkohandboksgrupp* finns ett avsnitt med rubriken *Förlåtelse på försoningens grund* där det finns fyra trådar som HBG resonerar kring utifrån ett förslag som 1997 års handboksgrupp lade, nämligen att kunna fira nattvard utan beredelse med bekännelse och syndaförlåtelse.³⁸ Därefter följer ett resonemang där den första tråden är en kyrkohistorisk tråd där gruppen utifrån ett kyrkohistoriskt perspektiv problematiserar syndabekännelsen och förlåtelsen som del i gudstjänstens liturgi. Den andra tråden handlar om vilken bild av Gud som presenteras när gudstjänsten inleds med att kontrastera människans litenhet mot Guds helighet. Den tredje tråden handlar om förskjutningar i begreppen från *synd* och *skuld* till *tillkortakommanden* och *svaghet* och vad det får för betydelse för såväl gudstjänst och gudstjänstdeltagare och hur det relaterar till *kyrie*. Den fjärde tråden handlar om det som rubriken antyder, försoningens innebörd med utgångspunkt i det Lutherska uttrycket *samtidigt rättfärdig och syndare*.³⁹ Jag skall utveckla dessa fyra trådar nedan.

I väldigt vida ordalag gör HBG, i den första tråden, en översyn av kyrkohistorien och beredelsens plats i liturgen. Utan att nämna några årtal eller tidsperioder förutom *medeltiden* beskriver HBG hur man i *den tidiga kristendomen* såg dopet som den grundläggande upprättelsen, men att erfarenheten att även en omvänd person kunde göra ont förde fram behovet av att börja om igen även om man var döpt. HBG knyter här bikt till detta behovet och att bikten sedan så småningom knöts till gudstjänsten och att förlåtelsen sedan kom att uppfattas som obligatorisk för att få vara med och fira nattvard. Gruppen skriver vidare att den tidiga kristna kyrkan inte hade någon syndabekännelse eftersom nattvarden ansågs vara syndaförlåtande i sig, men att det så småningom fogades in en syndabekännelse i anslutning till nattvardsbönen, men att det inte fanns någon avlösning i liturgen, det räckte med

---

³⁷ *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp*, s. 8. Jämför även resonemanget Edgardh för i kap 2 i boken *Gudstjänst i tiden*.

³⁸ *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp*, s. 18.

³⁹ *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp*, s. 18-19. Även i följande stycken kommer jag att utgå från dessa sidor.

nattvarden. Enligt HBG utvecklades en ny syn på nattvarden under medeltiden där det blev ett krav på att var och en som ville delta i kommunionen först skulle motta syndernas förlåtelse. Det var då som bot- och biktinstituten växte fram.

Som kontrast till detta håller HBG fram Martin Luther och hans övertygelse att människan inte behövde renas i förväg inför nattvarden, utan att det räcker med den bekännelse som hon bar i sitt hjärta. Förlåtelsen bekräftas sedan i sakramentet. Luther varken föreskrev eller förbjöd bikt inför nattvarden. I svensk gudstjänst låg skriftermålet utanför själva gudstjänsten och var en egen institution på lördag kväll. Först i HB 42 blev det möjligt med syndabekännelse och förlåtelse i gudstjänstens början. I HB 86 blev detta normen och möjligheten med fristående skriftermål försvann, dessutom blev det då möjligt att placera beredelsen efter predikan.

Dels utifrån att HBG beskriver liturghistorien i väldigt generella drag och dels för att passagen möter kritik i några av remissvaren vill jag göra en egen liten studie av liturghistorien. Detta kommer jag till i kapitel 3.

Den andra tråden som jag nämnde ovan är ganska liten till omfånget i kapitlet *Förlåtelse på försoningens grund*. Däremot är den inte mindre viktig. HBG skriver att i samband med att det blev möjligt att förlägga beredelsen efter predikan i stället för i gudstjänsten inledning i och med HB 86 skrev Kyrkomötets läronämnd att det är mycket viktigt att reflektera över vilken bild av Gud gudstjänstordningen förmedlar. Gudstjänstens inledning har här en särskilt stor betydelse och läronämnden skriver att det kan finnas andra sätt att inleda gudstjänsten på än att kontrastera människans litenhet mot Guds helighet. Detta berör jag i kapitel 5.

Om den tredje tråden skriver HBG vidare att äldre tiders syndabekännelser var mycket tydliga med att precisera att det handlade om *synd, skuld, missgärning* och *brott* som bekändes i bönen. I senare formuleringar har det funnits såväl innehållsliga och språkliga glidningar i riktning mot ord som *tillkortakommanden, svaghet, otillräcklighet, felsteg* etc. Resultatet av detta är enligt HBG att syndabekännelsen i viss mån har kommit att omfatta sådant som människan rimligtvis inte kan bekänna som synd. Detta återkommer jag till i kapitel 4.

Den fjärde tråden är den som vållat mest debatt i remissvaren; den handlar om just det som rubriken tar upp, nämligen förlåtelse på försoningens grund. HBG menar att människan genom försoningens gåva alltid, trots sin brist och ofullkomlighet, lever omsluten av Guds kärlek, det finns inget som skiljer människan från Gud, inte heller synden sätter en gräns.

Det är viktigt att inget i gudstjänsten, till exempel en obligatorisk inledande bön om förlåtelse och förlåtelseord, antyder att människans synd skulle vara ett hinder som först måste undanröjas för att relationen med Gud skall kunna återupprättas. Försoningens gåva kan på detta sätt skymmas. Det är som sårbara människor med brustna liv vi får vara inför Gud.⁴⁰

HBG menar att förlåtelsen inte är ett återupprättande av en förstörd relation, utan endast en bekräftelse på att den goda relationen från Guds sida består och avslutningsvis i kapitlet föreslår HBG att det i Svenska kyrkan bör finnas möjlighet att fira mässa utan att den föregås av en beredelse.⁴¹

Vad HBG skriver om beredelsen är självfallet inte något taget ur luften. För det första finns det med som ett tydligt direktiv från Kyrkostyrelsen att reflektera över beredelsen, och för det andra har gruppen, i enlighet med Kyrkostyrelsens direktiv, genomfört studier, konsultationer, seminarier och haft andra kontakter i sitt arbete med handboken. I dessa kontakter återkommer några synpunkter ofta enligt HBG, inte minst frågan om beredelsens plats och funktion i mässan framställs som ett problem.⁴²

2.5 Remissvar med kommentarer

Dokumentet *Mässans grundordning* och *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkhandboksgrupp* var ute på remiss till samtliga Domkapitel i Svenska kyrkan under våren 2010 och skulle besvaras senast den 11 juni 2010. Domkapitlen var sedan i sin tur fria att ta in underremisser i sina stift efter eget urval.⁴³ När Göran Möller vid sekretariatet för teologi och ekumenik på Kyrkokansliet den 1 september 2010 lade fram en remissammanställning utifrån de tretton svaren tog han också hänsyn till de tio spontanremissvar som inkommit till sekretariatet.⁴⁴ Utöver dessa tio inkom det sedan ytterligare fyra spontana svar som har adderats till listan.⁴⁵ Dessa spontansvar finns med i hela beredningen av ärendet och har också publicerats på Svenska kyrkans hemsida vid sidan av svaren från Domkapitlen. De vägs in eftersom de är en röst från kyrkan även om den rösten inte på något sätt är representativ. Spontansvaren väger heller inte riktigt lika tungt som svaren från Domkapitlen, men i och

---

⁴⁰ *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp*, s. 19.

⁴¹ *Ibid.*, s. 18-19.

⁴² *Ibid.*, s. 6.

⁴³ *Översyn av den Svenska kyrkohandboken, remiss på steg 1*, s. 1.

⁴⁴ *Översyn av den Svenska kyrkohandboken, remiss på steg 1, Remissammanställning*, s. 1.

⁴⁵ *Kompletterande sammanställning av remissvar*.

med att de finns och att de publiceras, så måste jag väga in dem även i min uppsats.⁴⁶ Jag väljer att presentera remissvaren tematiskt och följer de fyra trådarna som jag fann i TG under kapitlet *Förlåtelse på försoningens grund*, dessutom går jag igenom svaren om hur Domkapitlen ställer sig till att göra beredelsen fakultativ i mässordningen. Jag väljer att följa den ordning när jag redovisar domkapitlens svar som är den brukliga i remissammanhang i Svenska kyrkan, ordningen är densamma som återfinns i *Matrikel för Svenska kyrkan*.⁴⁷

2.5.1 Historiebeskrivningen i TG

Av domkapitlen är det bara Göteborg som berör frågan om historiebeskrivningen, och de är tveksamma till den historiebeskrivning som ges av HBG, och hänvisar dels till den förklaring som Luther ger till dopet i lilla katekesen där det står att den gamla människan genom daglig ånger och bättring skall dränkas och att en ny människa dagligen skall framträda och uppstå. De skriver också att reformatorerna aldrig avskaffade bikten och citerar bekännelseskriterierna där det står att:

Sakramentet utdelas till dem, som vilja mottaga det, sedan de förut blivit förhörda och fått avlösning.

Sedan beskrivs den kollektiva biktform, skriftermålet, som användes i Sverige efter reformationen. Skriftermålet var en separat gudstjänst som först i 1942 års kyrkohandbok fogades in i inledningen av högmässan. Denna allmänna syndabekännelse åtföljdes av en deklarativ avlösning.

Av spontanremisserna är det Ragnar Holte, Markus Hagberg, Musiker och ämbetsbärare i Ballingsta pastorat och Johan Alberius som lyfter frågan och ställer sig starkt kritiska till hur HBG har tolkat Luther. De tre förstnämnda för ett resonemang som liknar det som Domkapitlet i Göteborgs stift för. Alberius skriver däremot att HBG har gjort ett bra arbete med att sätta in syndabekännelsen i sitt sammanhang.

Av de 27 inkomna svaren, tretton från domkapitel och fjorton spontansvar, är det ett svar som anser att HBG har gjort ett bra historiskt arbete för att belysa syndabekännelsen i sitt sammanhang, fyra som ifrågasätter historiciteten i det som HBG skriver och 22 som inte nämner frågan alls.

---

⁴⁶ Mail från Boel Hössjer Sundman 2010-11-25.

⁴⁷ Mail från Boel Hössjer Sundman 2010-10-27.

2.5.2 Bilden av Gud i gudstjänstens inledning

Bland de domkapitel som berört frågan som HBG tar upp om vilken bild av Gud som visas i gudstjänstens inledning märks att några efterfrågar en reflektion kring frågan, men därmed inte sagt att alla som tar upp frågan är av åsikten att beredelsen bör flyttas från gudstjänstens inledning till den alternativa placeringen efter predikan. Uppsala domkapitel skriver till exempel att det är mycket viktigt att tänka på hur man gör själva anslaget till gudstjänsten. De tycker att Guds närvaro skall lyftas fram och exemplifieras med överlåtelsebönen som finns i dagens Söndagsgudstjänst. Men de skriver ingenting om vad de tycker om att ha beredelsen i gudstjänstens inledning. Skara domkapitel är tydligas i sin kritik mot dagens handbok där huvudalternativet är att inleda med beredelse. De skriver:

Det är en tråkig tradition vi fått att det första samtalsämne vi tar upp när vi samlas för att möta Gud är vars och ens synd och skuld.⁴⁸

De kan tänka sig att beredelsen skulle kunna få finnas med i gudstjänsten efter predikan under fastetiden, men är av den åsikten att det borde förbjudas att låta gudstjänsten inledas med beredelsen. Luleå anser att det är viktigt med en välkomnande och varm atmosfär i gudstjänstens inledning och ifrågasätter därför bruket att låta oss människor i gudstjänstens inledning konfronteras med Guds helighet och storhet. Samtidigt tycker de att det är bra att en skuldbörda kan få lyftas av redan i gudstjänstens inledning. Göteborgs domkapitel menar att en bön om förlåtelse och rening i mässans början definitivt är en ekumenisk praxis som man inte kan bortse från, och Karlstads domkapitel vill även de ha kvar syndabekännelsen i gudstjänstens inledning. Strängnäs menar att det är en bra form vi har idag i HB 86, att platsen för beredelsen tillåts variera i gudstjänsten.

Domkapitlen är ganska sparsamma med kommentarer kring den här frågan, kanske beroende på att den utgör ett litet textavsnitt i hela avsnittet om förlåtelse och försoning, men det kan också bero på att andra frågor har tagit mer utrymme i domkapitlens svar. Västerås, Växjö, Lund, Härnösand, Visby och Stockholm nämner inte den här frågan i sina svar.

2.5.3 Begreppsglidningen i syndabekännelser och beredelseord

Många av remissvaren visar på en tacksamhet gentemot HBG för att de har uppmärksammat glidningen mellan begreppen. Utifrån det HBG har skrivit i TG om begreppsglidningen från *synd, skuld, missgärningar* och *brott* till ord som *tillkortakommanden, svaghet, otillräcklighet*

---

⁴⁸ *Remissvar steg 1, Skara stifts domkapitel, s. 3.*

och *felsteg* i syndabekännelserna kommer många reaktioner som belyser ett ämne som många domkapitel tycker är angeläget att tala om. Växjö stift svarar till exempel och säger att det är bra att göra skillnad mellan synd/skuld å ena sidan och å andra sidan att vara delaktig i världens brustenheter. De skriver vidare att otillräcklighet och svaghet hör till sådana saker som inte skall behandlas genom Guds förlåtelse. Härnösand tillägger att det är viktigt att reda ut begreppet synd så att inte känslor eller mänsklighet skuldbeläggs. Visby stift menar att det är viktigt att syndabekännelsen tar upp det i och för sig besvärliga ämnet synd, och inte alla möjliga former av mänskliga misslyckanden och tillkortakommanden. Stockholms stift skriver att livet inte är helt utan synd och skuld och gör tillägget att det är viktigt att man skall kunna känna igen även det i gudstjänsten. I de spontana remissvar som kommit in som en reaktion på remissen syns även här ett bejakande av det som HBG tar upp. Präster i Trollhättans pastorat skriver att det är viktigt att inte tuga ihjäl synden i gudstjänsten, människan är ansvarig, vilket syns i att liturgin har en syndabekännelse, och att människan också kan bära ansvarets tyngd utan att gå under eftersom Gud är barmhärtig.

De enda som uttalar sig i rakt motsatt riktning är Kvinnor i Svenska kyrkan som menar att allt tal om förlåtelse och försoning ytterst handlar om att den tilltalade i gudstjänsten upplever att man inte duger som man är och att man måste bli annorlunda. De menar att beredelsen inte borde handla om synd, utan om tillkortakommanden, begränsning och att man är fast i strukturer som man som individ inte råår på.

Många av svaren efterlyser en dialog kring begreppen synd, skuld, skam och sådant som är resultatet av att vara människa i en fallen och ond värld. Några svar lyfter frågan om att ytterliggare tydliggöra skillnaden mellan beredelsemomentet och kyrieten i gudstjänsten.

2.5.4 Syndens och försoningens innebörd

Som jag nämnde tidigare har det som jag kallar den fjärde tråden i HBGs resonemang om försoning och beredelse vållat mest debatt och ifrågasättande bland remissvaren. Det är här som HBG motiverar sitt ställningstagande att göra momentet med beredelse och förlåtelse fakultativt. Egentligen är det mycket mer intressant att göra en jämförelse över vad de olika remissvaren säger på den här punkten än hur de sedan ställer sig till frågan om beredelsen skall vara fakultativ eller inte. Det finns nämligen inte något likhetstecken mellan att bejaka idén om att göra beredelsen fakultativ och att stämma in i det resonemang som HBG för kring förlåtelse och försoning. Snarare är det flera remissvar som i och för sig tycker att man kan låta beredelsen vara fakultativ, men de delar inte synen på försoning med det resonemang som förs i TG.

Ett domkapitel, Strängnäs, berör inte frågan om vad försoningen och förlåtelsen är, alla övriga domkapitel har åsikter och tankar som jag här skall försöka redogöra för. Två domkapitel ställer sig bakom det som HBG skriver att förlåtelsen är en bekräftelse på att relationen från Guds sida består. Linköping menar att synden felaktigt ofta tolkas som individuell när synden egentligen skall förstås som strukturell, en världsvid orättvisa och ekonomism där mammon är själva drivkraften i samhället idag. De motsäger sig tolkningen av Jesu död som ett försoningsoffer. Jag finner det dock oklart vad de menar att Jesu död var för någonting. Deras svar är näst intill ordagrant med det svar som Kvinnor i Svenska kyrkan ger på den här punkten. Luleå stämmer också in i ställningstagandet som HBG gör att förlåtelsen i gudstjänsten är ett bejakande av en relation som aldrig har brutits. De skriver även att det finns andra perspektiv som man kan se på förlåtelsen med än de som anges i TG, men de utvecklar inte sitt svar mer.

Uppsala väljer att exemplifiera med ondska för att argumentera för att det behövs en beredelse i gudstjänsten, och även om Skara är tydligast av domkapitlen i sitt svar när de säger att man inte bör infoga beredelsen i gudstjänsten, allra minst i gudstjänstens början, så för de ett resonemang som visar på att de bejakar syndens realitet när de säger att syndabekännelsen hör hemma i en redan god relation till Gud. De beskriver också personlig skuld som något som kan bekännas. Alltså kan jag inte se att de håller med HBG i resonemanget kring förlåtelse på försoningens grund. Västerås och Lund stryker under att det är en viktig del av kyrkans uppdrag att förmedla syndernas förlåtelse, och Lund motiverar det utifrån ett behov som finns hos de gudstjänstbesökare som kommer dit och faktiskt upplever ett behov av att få be om förlåtelse.

Göteborg tolkar formuleringarna i TG till att HBG menar att förlåtelsen är ett intrapsykiskt förlopp, att man i kraft av dopet är förlåten alla synder, och i och med förlåtelseorden blir påmind om detta. De ställer det resonemanget i kontrast till det som de menar; nämligen att det som sker i förlåtelsen är ett möte med levande Gud och att den enskilde i gudstjänsten tar emot upprättelse. Karlstad är inne på samma linje och stryker under ganska tydligt att de menar att det endast är Gud som tar bort hindren mellan människan och Gud. Här görs tydligt att förlåtelsen och upprättelsen är centrala begrepp i huvudgudstjänsten och de kan inte tänka sig att lyfta bort det performativa tillsägandet av förlåtelseordet de menar att det är makt i Guds ord.

Visby visar på en oro över vad som skulle kunna inträffa om beredelsen blev fakultativ; nämligen att det snart skulle vara det vanligare alternativet i Svenska kyrkans gudstjänster att

inte ha med beredelsen. Då ser de framför sig hur Luthers fråga – Hur finner jag en nådig Gud? – skulle kunna lämnas obesvarad i många gudstjänster.

Stockholm för ett långt resonemang som tar sin utgångspunkt i att de efterlyser djupare teologisk bearbetning i allmänhet av handboken, inte minst i fråga om beredelsen. Jag citerar dem:

Vi är såväl ”Nådens barn” som ”Vredens barn” och vi är – i en luthersk förståelse – helt och fullt såväl syndare som rättfärdiga – samtidigt. Det betyder att avlösningsorden åstadkommer något som vill vara en reell förändring av vår relation till Gud och om det draget i gudstjänsten tonas ner eller tas bort så försvinner också en del av det som djupast är vår identitet och vår uppgift: att bära fram ”syndernas förlåtelse” och alla de dimensioner av befrielse från... och befrielse till... som uttrycket rymmer.

Det föreligger alltså en stor spänning mellan å ena sidan det som HBG ger uttryck för; att det inte händer mer i förlåtelsen än att den enskilde gudstjänstfiraren kan komma ihåg att han eller hon är döpt och alltså redan renad från all synd, och å andra sidan det som kommer fram i svaret från exempelvis Stockholm; att det sker en reell förändring i relationen mellan Gud och människa i och med förlåtelsemomentet i gudstjänsten.

Bland de spontana svaren måste jag nämna det som arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse tar upp i sin skrivelse. De analyserar TG och ser att HBG menar att syndabekännelsen bes för att påminna oss om att relationen från Guds sida aldrig varit bruten snarare än att den bes utifrån att Gud skall återuppta gemenskapen. De skriver sedan att det inte kan innebära annat än att HBG menar att inte ens synden kan skilja människan från Gud och i förlängningen menar arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse att ett sådant resonemang betyder att vi inte heller behöver be om förlåtelse för våra synder. De påpekar att en sådan tolkning ligger ganska långt ifrån det som de kallar för allmänkyrklig tro och att de inte heller ställer sig bakom ett sådant resonemang. Men de problematiserar ytterligare och menar att det, utifrån ett sådant resonemang, är olämpligt att i liturgin ge uttryck för att man behöver be om förlåtelse över huvud taget. Det vore rimligare, i sådana fall, menar arbetsgemenskapen, att endast nöja sig med en tackbön för att själv minnas den förlåtelse som man mottagit i dopet.

2.5.5 Beredelsens vara eller icke vara

Innan jag summerar det här kapitlet vill jag låta de svar angående beredelsens vara eller inte vara i mässan lysa fram. När jag räknar samman svaren så ser det ut såhär:

Positiva till att göra beredelsen fakultativ i gudstjänsten är Skara. De vill gå ett steg längre och inte tillåta beredelsen i gudstjänstens inledning. De tycker dock att en utförlig bekännelse av synden skulle kunna ha sin plats i fastegudstjänsterna, särskilt på Långfredagen och dessutom på Domsöndagen, såvida momentet hamnar efter predikan och trosbekännelse.

Positiva med förbehåll att göra beredelsen fakultativ är Linköping, Västerås och Luleå. Linköping vill att beredelsemomentet skall vara huvudalternativ i handboken till skillnad från förslaget i MG där det är det sista alternativet. Västerås är öppna för att göra beredelsen fakultativ, och tycker, som Linköping, att det kunde fungera bra med beredelsen under fasteperioder. De anser dock att förlåtelsens ställning är hotad och håller på att försvinna som en av kyrkans gåvor. De vill att den nya handboken skall visa att förlåtelsen är viktig, samtidigt som de ser möjligheter att lyfta in annat i gudstjänsten om man inte har beredelsen varje gång. Luleå stöder förslaget som ges i MG, men de betonar hur viktigt förlåtelsemomentet är och för ett resonemang som delvis talar mot beredelse i gudstjänstens början, och delvis för ett beredelsemoment i gudstjänstens inledning.

Negativa till att göra beredelsen fakultativ, men som kan tänka sig någon form av undantag är Uppsala, Visby och Stockholm. Uppsala stift vill ha beredelsen med som nödvändiga moment, men kan tänka sig att det kan finnas pastorala skäl när man kan tona ner beredelsen eller ta bort den helt, dock som undantag. De kan även tänka sig att man under påsktiden skulle kunna ha en påminnelse om dopet och dopets innebörd istället för beredelsen. Visby fruktar att beredelsen skulle kunna bli ett ovanligt alternativ om det gjordes fakultativt. Däremot kan de tänka sig att vid undantag slopa beredelsen, de exemplifierar med att man ibland kan alternera med en kyrielitania istället för en beredelse vid veckomässor. Stockholm är ganska vaga i sitt svar, eller rättare sagt, de säger nej utifrån hur förslaget nu ser ut, men de öppnar dörren för att, med lite bättre teologisk reflektion över vad ”syndernas förlåtelse” är, i framtiden kunna göra beredelsen fakultativ.

Negativa till att göra beredelsen fakultativ är Strängnäs, Växjö, Lund, Göteborg, Karlstad och Härnösand. Strängnäs lämnar ingen ytterliggare kommentar utöver att de avvisar tanken. Växjö menar att gudstjänsten behöver en plats för att verbalisera delaktigheten i världens brustenheter. Lund säger att en gudstjänst inte alltid måste inledas med en syndabekännelse, utan att den möjlighet som ges i HB 86 där man kan ha det momentet senare i gudstjänsten är bra. Göteborg tar avstånd från det resonemang som i TG ligger till grund för förslaget att göra beredelsen fakultativ. Dessutom påpekar de att en bön om förlåtelse och rening i mässans

början är en ekumenisk praxis som man inte kan bortse från.⁴⁹ Karlstad menar att syndabekännelsen och det performativa tillsägandet av syndernas förlåtelse måste finnas med i varje huvudgudstjänst, helst i gudstjänstens inledning. Härnösand ser en problematik i att beredelsen alltid måste föregå mässan, men det är inte utifrån syndabekännelsen i sig, utan snarare handlar det om hur momentet görs. De vill att en handbok skall ge goda förslag till hur beredelsen och förlåtelsemomentet kan utformas, så att varje församling sedan kan besluta om vilken plats och form som det kan ha i den lokala gudstjänsten.

Bland spontanremisserna är det svårare att göra en sådan här sammanställning eftersom spontanremiserna inte på något sätt är representativa för kyrkan, det är några få grupper eller enskilda som har hört av sig, men jag kan i alla fall skriva så mycket som att några svar inte nämner frågan, några svar är för att göra beredelsen fakultativ, och ytterligare några vill behålla beredelsen som ett obligatoriskt moment i mässan.

2.6 Reflektion

Med utgångspunkt i resonemanget som förs i TG och i remissvaren, såväl de från domkapitel och de spontana, så vill jag ställa en fråga om det fortsatta arbetet med att ta fram en ny handbok. Frågan jag vill ställa är om det över huvud taget är möjligt att komma överens om en ny handbok som skall vara ett uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära? Det är inte utifrån remissvaren på frågan om det skall vara möjligt att göra beredelsen fakultativ; där hamnar de flesta svaren i någon form av mittenalternativ där man säger att förlåtelsen är viktig och därför bör vara det vanligaste alternativet, men att man lämnar en öppenhet inför att vid vissa tillfällen byta ut beredelsen mot någonting annat, såsom doperinran eller kyrielitania. Nej, snarare ställer jag mig tveksam till om Svenska kyrkan kan finna en gemensam handbok utifrån den vitt skilda syn på förlåtelse som finns representerad i TG och remissvaren. Å ena sidan finns den ståndpunkt som kommer till uttryck i TG där man, med Göteborgs stifts tolkande ord, ser förlåtelsen som ett intrapsykiskt förlopp, en påminnelse om att relationen mellan Gud och människa är god. Å andra sidan finns det som kommer till uttryck i Stockholms remissvar där de säger att avlösningensorden åstadkommer något som vill vara en reell förändring av vår relation till Gud. Likaså kan man kontrastera Skara stift som menar att beredelsen inte alls borde tillåtas i gudstjänstens början med Karlstads stift som skriver att förlåtelsen och upprättelsen är centrala begrepp i inledningen av gudstjänsten.

---

⁴⁹ Jämför med BEM-dokumentet som i beskrivningen av nattvardsfirandet infogar en akt av ånger och bot. *Dop Nattvard, ämbete*, s.27.

Man kan välja att se på detta som ett uttryck för att Svenska kyrkan är en kyrka med stor mångfald, en plats där många olika traditioner, personligheter och vägval är möjliga att förena under ett och samma tak, men man kan också ställa frågan om det, men en så bred tolkning av förlåtelse och försoning, finns något som kan sägas vara Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Visst måste man ha en stor ödmjukhet inför att den ene kan ha rätt och den andre fel, eller varför inte att båda två har fel samtidigt. Men att sätta dessa två ytterligheter, som jag har beskrivit ovan, intill varandra och säga att det bara är uttryck för en och samma sak håller inte.

Som framgår av min framställning finns det stora skillnader på hur domkapitlen svarar på remissen. Jag kan inte svara på skälen till varför skillnaderna är så stora, det skulle i sådana fall krävas mer ingående intervjuer av respektive domkapitel, men klart är i alla fall att det inte finns någon enhetlig syn på frågeställningen. Snarare lyser en mer individualistisk syn igenom bland domkapitlens svar. Ett uttryck för det är när Härnösands domkapitel i sitt svar tydliggör hur en ledamot av domkapitlets arbetsgrupp ställer sig i frågan om beredelsens placering i gudstjänsten.

2.7 Sammanfattning

I inledningen av kapitlet citerar jag syndabekännelser, överlåtelsebönen och de tre beredelseord som finns i HB 86. Därefter beskriver jag hur Kyrkostyrelsen i april 2006 beslutade att revidera *Den svenska kyrkohandboken* och en expertgrupp tillsattes under hösten samma år. Expertgruppen, 2006 års kyrkohandboksgrupp, har efter noggrant arbete lämnat två dokument, *Mässans grundordning*, och *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp* till Kyrkostyrelsen som under våren 2010 skickat ut dessa på remiss till domkapitlen i Svenska kyrkan. Dessa har svarat under senvåren 2010, och utöver svaren från domkapitlen har det även inkommit tio spontana svar på remissen. I remissen och remissvaren fäster jag min uppmärksamhet på det som handlar om beredelsen och försoningen. Där kommenterar jag fyra trådar som jag finner i materialet: Historiebeskrivningen i TG, bilden av Gud i gudstjänstens inledning, begreppsglidningen i syndabekännelser och beredelseord och avslutningsvis syndens och försoningens innebörd.

Svaren visar, så vitt som jag kan se, på att det råder stor oenighet kring vad förlåtelse och försoning är, så stor oenighet att jag är tveksam till om Svenska kyrkan kan ställa samman en ny handbok utan att först komma fram till vad förlåtelsen och försoningen innebär.

3 Hur är Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära?

Att finna Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära låter sig inte enkelt göras, frågan är mer komplex än så eftersom det inte finns någon given formel för hur den eventuellt skulle kunna se ut. Det närmaste man kan komma ett sådant dokument är *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*, men den reglerar främst Svenska kyrkans institutionella sida och är alltså inte ett lärodokument i den meningen, vilket också uttrycks i inledningstexten till kyrkoordningen.⁵⁰ Dock finns en väldig viktig nyckel i kyrkoordningen för att vi skall kunna förstå hur Svenska kyrkan ser på en rad olika dokument och den nyckeln finner vi i portalparagrafen för kyrkoordningen. Innan jag diskuterar denna portalparagraf och efterföljande kommentar som också finns i kyrkoordningen vill jag ägna ett par rader om den inledningstext som föregår paragrafen.

Inledningstexter till paragraferna i kyrkoordningen är inte paragraftext, utan just inledningstext, de är inte normerande utan förklarande, men genom att de fungerar som teologiska motiveringar till paragraftexten kan de bli till betydelse vid tolkningen av paragrafen.⁵¹ Att jag tar upp detta på det här sättet har att göra med att det i inledningstexten till portalparagrafen finns lite information att hämta för den som letar efter en definition av Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Där står det att kyrkans lära uttrycks i såväl trosbekännelser, skrifter från kyrkans historia, gudstjänstböcker och andra nutida dokument som kyrkan bejakat. Här framkommer också att kyrkan ständigt utlägger sin tro i samtal med andra traditioner, i förkunnelse och gudstjänst. Den grundläggande tro, bekännelse och lära som Svenska kyrkan står för skall komma till uttryck i allt vad kyrkan gör och säger.⁵² Portalparagrafen i *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* är viktig i diskussionen om vad Svenska kyrkans tro är och vad den grundar sig på. Jag citerar portalparagrafen och för en diskussion om den nedan.

Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära,
som gestaltas i gudstjänst och liv,
är grundad i Guds heliga ord, såsom det är givet i Gamla och Nya Testamentets
profetiska och apostoliska skrifter,
är sammanfattad i den apostoliska, den nicenska och den athanasianska trosbekännelsen
samt i den oförändrade augsburgska bekännelsen av år 1530,

---

⁵⁰ *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*, s. 3.

⁵¹ *Ibid.*, s. 3.

⁵² *Ibid.*, s. 4.

är bejakad och erkänd i Uppsala mötes beslut år 1593,
är förklarad och kommenterad i Konkordieboken
samt i andra av Svenska kyrkan bejakade dokument.⁵³

Utöver den inledande texten till portalparagrafen finns en kommentar efteråt som ger en del information om hur Svenska kyrkans tro ser ut. Den tillför inget juridiskt sett, men den förklarar paragrafen, dess bakgrund och dess tillämpning. Där förklaras att ordvalen i portalparagrafen är noggrant valda och hur ordningen av dokument skall förstås. Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära gestaltas i gudstjänstens liv heter det. Det innebär att gudstjänstböckerna, som har för uppgift att bestämma hur gudstjänsten ser ut, inte har formen av ett bekännelsesdokument, däremot skall de uttrycka tron, och i vissa fall ge möjlighet för den enskilde att uttrycka tron.⁵⁴

I kommentaren till portalparagrafen står vidare:

”Bestämmelserna om bekännelsesdokumenten har en medvetet hierarkisk uppbyggnad genom begreppen ’grundad’, ’sammanfattad och erkänd’ samt ’förklarad och kommenterad’. På detta sätt markeras tydligt rangordningen mellan dokumenten. Denna gradering är fundamental”.⁵⁵

Att Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära är grundad i Guds heliga ord betyder att Svenska kyrkan erkänner Guds ord som ett levande tilltal där de bibliska skrifterna tar en särställning eftersom det, enligt Svenska kyrkan, är grunden för allt vad Svenska kyrkan tror, bekänner och lär. Svenska kyrkan tar i portalparagrafen inte ställning till vilken bibelöversättning som är den gällande, det behandlas efterhand i Kyrkomötet. Intressant är dock att formuleringen att Guds heliga ord är givet i Gamla och Nya Testamentets profetiska och apostoliska skrifter visar på att Svenska kyrkan ser Gamla Testamentet som profetiskt i förhållande till Kristus och Nya Testamentet samt att man inte väljer att använda sig av termen ”kanoniserad” och genom det öppnar sig för ett infogande av de apokryfa skrifterna till Gamla Testamentet, något som ytterligare förstärks av att några av de apokryfa skrifterna är infogade i såväl den nya evangelieboken och bibelöversättningen.⁵⁶

---

⁵³ *Kyrkoordningen för Svenska kyrkan*, § 1, s. 4. Mina kursiveringar.

⁵⁴ *Kyrkoordning för Svenska kyrkan med kommentarer och angränsande lagstiftning*, s. 44.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 44-45.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 45.

Hur som helst så anser Svenska kyrkan att Bibeln är grundläggande för sin tro, bekännelse och lära. Det är i och för sig ett tydligt värderande av Bibeln, men Bibeln är ingen lätt skrift att tolka vilket gör att mycket av läroarbetet är ett tolkningsarbete av Bibeln.

Kommentaren till portalparagrafen fortsätter med att konstatera att Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära finns sammanfattad i de tre huvudsymbola; den apostoliska, den niceanska och den athanasianska trosbekännelsen jämte den oförändrade augsburgska bekännelsen av år 1530. Att tron, bekännelsen och läran finns sammanfattad där gör att dessa dokument intar en särskild ställning.

Denna bekännelseformel som beskrivits ovan är sedan bejakad och erkänd i Uppsala mötes beslut 1593 där man bejakar Bibeln som Guds rena och saliggörande ord, dessutom bejakar man såväl den tidiga kyrkan som reformationen av kyrkan för att kunna stå i kontinuitet med kyrkans ursprung.

Ytterligare är Svenska kyrkans tro bekännelse och lära förklarad och kommenterad i Konkordieboken, som bland annat består av stora och lilla katekesen.⁵⁷

Som vi ser finns det en tydlig rangordning i hur Svenska kyrkan, i alla fall på pappret, ser på relationerna mellan olika tros- och lärodokument. Till detta skall läggas att kommentaren till portalparagrafen gör tydligt att de ovanstående dokumenten må vara viktiga dokument, men samtidigt måste kyrkan leva i dialog med det samhälle som kyrkan lever i idag.⁵⁸

3.1 Uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära

I kyrkoordningens avdelning om gudstjänst och gudstjänstböcker står det att Svenska kyrkans gudstjänstböcker är Bibeln, Den svenska kyrkohandboken, Den svenska psalmboken, Den svenska evangelieboken och En liten bönbok. Dessa böcker skall antas av Kyrkomötet och vara ett uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.⁵⁹ Eftersom det i materialet ovan är svårt att se om det finns något i Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära som fastslår hur Svenska kyrkan egentligen förhåller sig idag till sambandet mellan beredelse och nattvard så blir nästa steg att titta på hur Svenska kyrkan uttrycker sig i gudstjänstböckerna eftersom de är ett uttryck för hur Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära ser ut i relation till den tid vi lever i idag.

Den av gudstjänstböckerna som tydligast uttrycker detta är Den svenska kyrkohandboken som finns i två band; det första bandet som lite slarvigt kallas för prästens handbok som

---

⁵⁷ Ibid., s. 46.

⁵⁸ Ibid., s. 46-47.

⁵⁹ *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*, avd 5, kap 18, § 1.

utkom 1986 och följeslagaren som lite slarvigt kallas för biskopens handbok som utkom två år senare. I HB 86 finns huvudgudstjänster med eller utan nattvard, övriga gudstjänster såsom exempelvis temamässa, veckomässa och söndagsbön samt även kyrkliga handlingar; dop, bikt, konfirmation, vigsel och begravning. I biskopens handbok finns gudstjänster som vignings-, sändnings-, mottagnings- och invigningshandlingar. Det dominerande uttrycket för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i förhållandet beredelse och nattvard är just att dessa två skall finnas tillsammans i samma gudstjänst; att beredelsen föregår nattvarden. Eftersom församlingen är skyldig att fira huvudgudstjänst varje söndag och kyrklig helgdag så är man som församling tvingad till att fira någon av de sex huvudgudstjänster som finns i handboken. Där är sambandet i nuläget oundvikligt mellan beredelse och nattvard. Det finns tre huvudgudstjänster med nattvard och tre utan. I samtliga huvudgudstjänster med nattvard; högmässa, söndagsmässa och familjemässa föregås nattvarden av beredelse på något sätt, och bland de tre nattvardslösa huvudgudstjänsterna är beredelsen obligatorisk i högmässogudstjänsten. I söndagsgudstjänsten kan man välja mellan beredelse eller en överlåtelsebön och i familjegudstjänst kan man i Kyrkans förbön väva in en bön om förlåtelse, men det är endast en möjlighet och inte ett krav. Alltså är sambandet i det vardagliga gudstjänstfirandet solklart idag; nattvard föregås av beredelse.

Men det är inte hela bilden, det finns idag fyra nattvardsgudstjänster i de två handböckerna, prästens och biskopens, som kan firas utan att nattvarden föregås av något beredelsemoment. Om konfirmationsgudstjänst firas med nattvard ger handboken inget alternativ där man kan integrera beredelsen.⁶⁰ Såväl vigsel som begravning går också att fira med mässa enligt vår handbok, och då kan man välja att antingen ta med beredelsen eller inte.⁶¹ Dessutom finns i del två av Den svenska kyrkohandboken, den som kallas för biskopens handbok, en mässa som firas ganska sällan, nämligen kyrkoinvigningsmässa som leds av biskop. Det är en högtidlig mässa med invigning av kyrkorummet, klockorna, orgeln, dopfunten, predikstolen och altaret, men helt utan beredelsemoment.⁶²

Läronämnden skrev i samband med att HB 86 var uppe som förslag på Kyrkomötet 1986 att det inte fanns några ”tungt vägande läromässiga skäl” mot att fira mässa utan beredelse.⁶³ Det är också så vi måste tolka situationen som den ser ut i *Den svenska kyrkohandboken* idag; det finns inget absolut samband mellan nattvard och beredelse även om sambandet i praktiken är tydligt på det sättet att mässan alltid föregås av beredelse i den vardagliga, eller snarare

---

⁶⁰ *Den svenska kyrkohandboken del I*, s. 250.

⁶¹ *Den svenska kyrkohandboken del I*, s. 262, 278.

⁶² *Den svenska kyrkohandboken del II*, s. 82-90

⁶³ Nilsson, Nils-Henrik ”Synden och syndabekännelse”, Engvall, Urban (red.), *Beredd möta det heliga*, s. 62.

söndagliga gudstjänsten, samtidigt som handboken ger möjlighet att vid några speciella tillfällen fira mässa utan att nattvarden föregås av beredelse.

3.2 Reflektion

Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera att det förekommer en diskussion inom Svenska kyrkan kring om man kan och bör fira nattvard utan föregående beredelse. Och svaren låter ungefär såhär; visst kan man fira nattvard utan att den föregås av beredelse, men det brukliga är ändå att det finns en beredelse infogad i mässans ordning.

4 Kyrkohistorisk tillbakablick

Min huvudfråga under den här rubriken är att ta reda på om och hur beredelsen har sett ut genom kyrkans historia och hur kopplingen mellan beredelse och nattvard har sett ut. Jag kommer att ge en väldigt kortfattad och övergripande bild av tiden före reformationen och lägga lite mer intresse på tiden efter reformationen, men jag vill ändå ha med tiden före reformationen, eftersom vår reformerade kyrka i Sverige inte föddes ur ett vakuum, utan är en förlängning av den kyrka som redan fanns. Egentligen hade det kanske varit på sin plats med ett par underrubriker till, exempelvis kunde en rubrik ha handlat om liturgin i den tidigaste kyrkan. Ytterligare en rubrik kunde ha varit instucken mellan mina två huvudrubriker i kapitlet med titeln *reformationstiden*, men jag finner att det är svårt att dra en gränslinje för när reformationstiden börjar och slutar, den är ett skeende utan några exakta datum. Det gör också att jag inte kommer att strikt hålla mig inom de rubriker jag har, utan kan se mig fri att vandra över gränsen mellan mina två rubriker.

4.1 Tiden före reformationen

Innan jag ger en kort redogörelse för beredelsens plats i liturgin från tidig kyrka till reformation vill jag citera det stycke i TG som handlar om den aktuella tidsperioden. Jag finner att den är vag i sin framställning och innehåller några felaktigheter.

I den tidiga kristendomen sågs dopet som den grundläggande upprättelsen, en omvändelse från det gamla livet till ett liv i Kristus. Erfarenheten att inte heller en döpt människa kan leva i denna världen utan att göra det onda gjorde att kyrkan började utveckla olika former för att ge de döpta möjlighet att börja om. Bikt, med syndabekännelse och avlösning, var en form för detta. Så småningom knöts bikten och förlåtelsen till gudstjänsten och då speciellt till nattvarden. I vissa traditioner blev detta en förutsättning för att få fira nattvard, i andra traditioner blev den en del av själva nattvardsgudstjänsten. I den tidiga kristna kyrkan sågs själva mottagandet av nattvarden som den handling som gav förlåtelsen. I de tidigaste beskrivningarna av nattvardsfirande ingår därför ingen syndabekännelse. Så småningom infördes en syndabekännelse i anslutning till nattvardsbönen, men däremot ingen avlösning. Den gavs i mottagandet av nattvarden. Under medeltiden utvecklades en ny syn på nattvarden, där var och en som ville delta före kommunionen personligen skulle ha fått syndernas förlåtelse. Parallellt med denna syn växte bot/biktinstitutet fram.⁶⁴

---

⁶⁴ *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp*, s. 18.

Jag vet att TG inte är en vetenskaplig skrift i strikt mening, men om TG skall få ligga till grund för en kommande handbok vore det önskvärt med mer noggrannhet i framställningen. HBG använder sig av begrepp som ”så småningom...”, ”I vissa traditioner...” och ”Under medeltiden...”. I dessa rader avhandlar de en tidsepok på omkring 1500 år utan att ange några fasta tidsangivelser. När är *så småningom*? Vilka traditioner är det som avses? Vilken del av medeltiden är det som avses, är det tidig eller sen? Vilka är de *tidiga beskrivningar av nattvardsfirandet* som HBG refererar till utan fotnot?

Utifrån att Kristus uppstod på den första veckodagen, dagen efter sabbaten, började de kristna tidigt att ha sina sammankomster just den dagen.⁶⁵ Det finns allt för få säkra källor för att kunna belägga hur en gudstjänst såg ut, låt säga vid 100-talets ingång, men det finns vissa källor som i alla fall ger viss information, Jungmann radar upp sex källor där han hämtar mycket av sin forskning från.⁶⁶ Dessa källor ger en bild av hur det har sett ut, även om den bilden självklart inte är fullständig. Jungmann skriver att det troligtvis inte har skrivits ner mycket om den tidiga liturgin, det fanns inget behov av att skriva ner hur liturgin såg ut, inte ens prästen som ledde gudstjänsten hade liturgin nedskrivna.⁶⁷

Peterson menar i sin avhandling att det bör ha funnits många olika lokala liturgier till en början och att den vi möter i Apostlagärningarna bara är ett exempel på hur det kan ha sett ut. Hon menar utifrån det att den tidiga liturgin borde ha gått från mångfald till enhet under tidens lopp.⁶⁸ Jungmann resonerar på ett liknande sätt när han redogör för de många olika lokala liturgierna som fanns i den tidiga kyrkan.⁶⁹

Peterson påpekar också svårigheten som finns med att välja ut vilka passager ur Nya Testamentet som är en beskrivning av liturgin och vilka som inte är en beskrivning av liturgin. Olika forskare nämner helt enkelt olika texter ur Nya Testamentet som beskrivning av hur gudstjänsten såg ut.⁷⁰

Däremot konstaterar jag med stöd av Jungmann att det i *Didache*, alltså ett mycket tidigt dokument där det bland annat finns beskrivet hur en gudstjänst firades i början av 100-talet, uttrycks att när den tidiga församlingen firade eukaristin ”på Herrens dag” så bekände man först sin synd för att offret skulle kunna vara rent.⁷¹ Citatet ur *Didache* visar inte om det som svar på syndabekännelsen förekom någon avlösning som i vår tids gudstjänst, men väl att det

---

⁶⁵ Jungmann, Josef A., *The early liturgy*, s. 20.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 5-7.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 3.

⁶⁸ Peterson, Lena, *Kärlekens måltid*, s. 51-52.

⁶⁹ Jungmann, Josef A., *The mass of the roman rite*, ex. s. 44 ff.

⁷⁰ Peterson, Lena, *Kärlekens måltid*, s. 51.

⁷¹ Jungmann, Josef A., *The early liturgy*, s. 39.

var viktigt för dem som samlats till gudstjänst att faktiskt bekänna sin synd för att kunna ta del av eukaristin.

Tidigt, under det första och det andra århundradet finns det tecken på att botgöringen användes, i och med att den som hade syndat på ett allvarligt sätt kunde utestängas ur kyrkan och behövde sedan återförenas med kyrkan och Gud igen. Även om botgöringen var officiell i den meningen att den kunde ske liturgiskt inför hela församlingen, så finns det inget som talar för att själva bekännelsen av synden var offentlig, snarare verkar den ha skett enskilt inför biskopen eller hans representant, prästen.⁷²

Efter förföljelsen under Kejsar Decius, år 249-251, kom frågan upp, inte för första gången, men återigen, om hur man skulle göra med dem som hade avfallit från tron under den svåra förföljelsen efter det att de hade döpts. Då dopet sågs som försoningens sakrament fanns det de som ville att kyrkan skulle vara en kyrka bara för de heliga, i sådana fall skulle det inte finnas någon möjlighet för dem som avfallit att försonas med kyrkan igen. Den allvarliga synd som det här handlar om var att inte välja martyrium, utan att under en förföljelse förneka sin tro på Kristus, att avsäga sin tro. Kyrkan bestämde sig ändå för att det skulle gå att försona dessa med kyrkan igen, det blev en fråga för biskoparna att ta tag i.⁷³

Vid tre- fyrahundratalet kunde det se ut såhär: Själva botakten kunde vara indelad i tre delar, där den första gick ut på att den som hade syndat skulle, efter egen anmälan eller efter att någon anmält honom, bekänna sin synd inför biskopen. Efter det exkommunicerades syndaren vid en allmän gudstjänst, men han uteslöts inte ur församlingen. De fick vara med vid gudstjänsterna, men de fick inte aktivt delta. Det andra steget var att de fick vara med i gudstjänsten och där motta en speciell välsignelse från biskopen i gudstjänsten. De fick fortfarande inte delta i kommunionen, och det kunde se lite olika ut på olika platser hur det gick till; på vissa platser fick de lämna gudstjänsten innan själva mässan, och på andra platser fick de vara med, men de fick sitta längst bak och titta på utan att delta. Det tredje steget var att botgöraren återigen upptogs i kyrkans fulla gemenskap, mottog syndernas förlåtelse genom biskopen. Under påven Innocentius I, tidigt 400-tal, skedde detta på skärtorsdagen.⁷⁴

Jungmann skriver att det här försoningsmomentet, från femhundralet och kanske ännu tidigare, låg mellan evangelieläsningen och offertoriet så att den försonade fick vara med och bära fram gåvor i mässan igen.⁷⁵ Det kan inte ha varit lätt att genomgå en offentlig botgöring, men det var det enda sättet som kyrkan på den tiden gav absolution, i alla fall för grövre

---

⁷² Ibid., s. 242.

⁷³ Holmes, J. Derek; Bickers, Bernard W., *Katolska kyrkans historia*, s. 32-37.

⁷⁴ Jungmann, Josef A., *The early liturgy*, s. 242-243.

⁷⁵ Ibid., s. 244.

synder såsom otukt, äktenskapsbrott och förnekande av tron.⁷⁶ Det som jag har skrivit visar att det har funnits en syndabekännelse infogad i liturgin redan mycket tidig.

Nästa nedslag jag gör i kyrkohistorien blir i fjärde Laterankonciliet år 1215. Där fattades formellt beslut om att den enskilde individen förpliktigades att åtminstone en gång per år gå till bikt för att sedan ta emot kommunionen. Detta skulle ske vid påsk, kyrkans stora högtid. Pahlmblad menar att det beslutet endast konfirmerade en praxis som funnits sedan 800-talet där det fanns krav på att den enskilde dels biktade sig inför kommunionen, men också att nattvardsgästen hade en grundläggande kunskap om den kristna tron. Det var sockenprästens uppgift att i samband med bikten både undervisa och förhöra sina sockenbor om kyrkans tro.⁷⁷

Den medeltida bekvännelsen som lästes gemensamt i mässan kan troligtvis ses som ett komplement till bikten. Den enskilde måste gå till bikt för att ta emot kommunionen, men den gemensamma bekvännelsen har fungerat som bekvännelse omedelbart före kommunionen av den som redan var biktad.⁷⁸ Till sin hjälp att skrifton hade prästen ett ganska utförligt manual där han hade frågor att utgå från. Om biktbarnet inte visste om sina synder skulle prästen fråga om biktbarnet hade ”syndat mot något av buden, genom någon dödssynd med dess grenar, med de fem sinnena, genom att underlåta att göra något av de sju barmhärtighetsverken, mot kyrkans sju sakrament eller mot någon av andens sju gåvor.”⁷⁹

Under senmedeltiden hade avlatssystemet utvecklats i den romerska kyrkan. Avlatssystemet byggde på botgöringen, alltså efter det att man bekant sin synd och fått absolution för den så kunde man få någonting som liknade ett straff, som skulle vara en hjälp för den som syndat att förstå sin synd och känna ånger för den. Genom avlaten kunde man befrias från att göra en handling som botgöring och kunde i stället åläggas att betala pengar som skulle gå till behjärtansvärda projekt, exempelvis byggandet av kyrkor. År 1505 började påven Julius II (1503-1513) att bygga Sankt Petersbasilikan i Rom och utlyste en avlat för att finansiera bygget av basilikan. År 1514 blev Albert av Magdeburg ärkebiskop av Mainz, han tillät att avlat för Sankt Petersbasilikan predikades i hans stift, där Wittenberg ligger. Hans instruktion kom att misstolkas och resultatet av det blev att avlaten predikades på ett sådant sätt att människor uppfattade att de genom avlaten kunde få garantier för sin frälsning.⁸⁰ Det var mitt i det som Luther kom att verka.

---

⁷⁶ Ibid., s. 246.

⁷⁷ Pahlmblad, Christer, *Mässa på svenska*, s. 117.

⁷⁸ Ibid., s. 152.

⁷⁹ Ibid., s. 146.

⁸⁰ Holmes, J. Derek; Bickers, Bernard W., *Katolska kyrkans historia*, s. 178.

4.2 Reformationen och tiden därefter

Eftersom situationen var som den var i Wittenberg, och många andra platser också för all del, är det inte svårt att förstå att Luthers stora fråga, den som har kommit att kallas för den reformatoriska frågan, söker finna svar på hur man kan finna en nådig Gud. Luther var inte först med den frågan, den kommer ur den ångest som kännetecknar utgången ur medeltiden.⁸¹ Holmes och Bickers citerar Luther som han har skrivit i ett senare skede i livet, om den gudsbild han hade fått som barn.

Från min barndom var jag uppfostrad på ett sådant sätt att jag bleknade av skräck bara jag hörde namnet Kristus nämnas, för jag hade fått lära mig att endast se honom som en sträng och arg domare.⁸²

Det är inte konstigt att reformationen kom att ha den reformatoriska frågan som en central fråga. Som svar på sin fråga fann Luther att människan blir rättfärdig genom tron på Kristus.⁸³ Det som Luther hade upptäckt var i och för sig inte nytt, men det hade skymts av mycket annat och kraften att reformera den Katolska kyrkan inifrån fanns inte, de påvarna som regerade de år som Luther växte upp var de sämsta tänkbara förebilder i själavård och pastoral, Holmes och Bickers menar att det inte kunde vara sämre än det var då.⁸⁴

Den reformatoriska utformningen av bikten handlar alltså inte längre om att biktbarnet skulle kunna rabbla upp alla sina synder fullständigt, i bikten efter reformationen kom tyngdpunkten att förskjutas från bekännelsen till avlösningen.⁸⁵ Däremot menade Luther att kyrkan skulle fortsätta använda sina nycklar och kunna, i själavårdande syfte, binda någon vid synden så att en bättring kunde ske hos den biktande, och prästen sedan kunde ge absolutionen.⁸⁶ Det dröjde dock inte så länge innan man på kontinenten hade avskaffat kravet på att kommunikanten först skulle bikta sig bara för att inom hundra år införa det igen.⁸⁷

Även om reformationen på kontinenten ligger till grund för reformationen i Sverige så är det inte synonymt. Luther verkade inte i Sverige, de som var de stora reformatorerna i Sverige var Olavus Petri och Laurentius Petri, de var i och för sig inspirerade av Luther, men ändå tar sig reformationen andra uttryck i Sverige än i det som nu är Tyskland.

---

⁸¹ Aurelius, Carl Axel, *Hjärtpunkten, Evangeliets bruk som nyckel i Augsburgska bekännelsen*, s. 20.

⁸² Holmes, J. Derek; Bickers, Bernard W., *Katolska kyrkans historia*, s. 175.

⁸³ Aurelius, Carl Axel, *Hjärtpunkten, Evangeliets bruk som nyckel i Augsburgska bekännelsen*, s. 24.

⁸⁴ Holmes, J. Derek; Bickers, Bernard W., *Katolska kyrkans historia*, s. 175.

⁸⁵ Aurelius, Carl Axel, *Hjärtpunkten, Evangeliets bruk som nyckel i Augsburgska bekännelsen*, s. 63.

⁸⁶ *Ibid.*, s. 74-75.

⁸⁷ Klingert, Rune "Beredelsens plats och innebörd i kyrkans gudstjänstliv", Engvall, Urban (red.), *Beredd möta det heliga*, s. 41.

Bilden av reformationen och tiden därefter kan vara svår att teckna beroende på vilket perspektiv man väljer. Anledningen att jag finner det svårt att sätta gränsen för när reformationen börjar respektive slutar beror på att Sverige är ett stort land, vid reformationstiden fanns varken telefon eller tåg, vilket medför att det kan vara en stor eftersläpning mellan det att beslut fattas och det att beslutet efterlevs i hela landet. Pahlmblad betonar att den kyrkohistoriska utvecklingen inte står att finna i officiella beslut och förordningar. Det har alltid funnits fördröjning från beslut till praxis, här måste man också tänka på den praxis som ärvts i generationer; prästens egen åskådning, hur utbildningen av blivande präster såg ut och förändrades, lokala församlingars förmåga eller oförmåga att anpassa sig till förändringar och hur fortbildning för präster såg ut vid stiftssynoder eller prostkonvent.⁸⁸

Martling skriver i sin bok, *Svensk liturghistoria*, att den svenska liturgin har sin början när den kristna kyrkan grundas i Sverige. Han menar att den svenska liturgin då går tillbaka i viss mån på Ansgars tid, eller kanske snarare på 1000-talet. Men framför allt menar han att den svenska liturgin skapades när det skapades en liturgi på det svenska språket, alltså först i och med reformationen. Dock menar han att den svenska traditionen inte är en nyskapelse, utan att den vilar på den medeltida grunden eftersom den mera knyter an till den traditionen än vad de andra reformerade kyrkorna gör.⁸⁹ Pahlmblad betonar enheten med den kyrka som redan fanns i Sverige. Han menar att reformationen på sockennivå var en reformation med den latinska mässan i grunden. I socknarna skall man helt enkelt ha tagit den latinska text man hade som manual i gudstjänsten och ersatt delar av den med svensk text.⁹⁰

Under åren 1529 till 1531 publicerades liturgiska böcker som täckte kyrkliga handlingar, läst och sjungen mässa, mässa med predikan och svenskspråkliga inslag i tidegården.⁹¹ Den handbok som kom ut 1529 kom ut främst för undervisningens skull.⁹² Men regeln i Sverige under 1530-talet var den att det var upp till respektive socken att göra förändringar i liturgin, besluten fick inte göras av överheten.⁹³ Som jag skrev ovan var det ingen enighet i Sverige om vilken hastighet som förändringarna skulle ske, som ett exempel på det förbjöds den latinska mässan i Storkyrkan i Stockholm år 1530.⁹⁴

---

⁸⁸ Pahlmblad, Christer, *Mässa på svenska*, s. 184.

⁸⁹ Martling, Carl Henrik, *Svensk liturghistoria*, s. 13.

⁹⁰ Pahlmblad, Christer, *Mässa på svenska*, s. 69.

⁹¹ *Ibid.*, s. 35.

⁹² *Ibid.*, s. 25.

⁹³ *Ibid.*, s. 21.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 36.

Martling skriver att Olavus Petri år 1531 infogade en syndabekännelse som följdes av en absolution i mässliturgin, det var prästen som läste syndabekännelsen i folkets namn innan han läste absolutionen över folket i mässans inledning. Därmed hade Olavus Petri ersatt det privata skriftermålet med ett allmänt skriftermål i mässans inledning.⁹⁵ Pahlmblad menar att bruket med ett bekännelseformulär i anslutning till predikan i söndagsmässan var något som ärvdes av den medeltida gudstjänsten, men det som var nytt i liturgin var att det fogades avlösningar till detta formulär.⁹⁶

Liksom under medeltiden var det under 1500-talet få som mottog kommunionen, oftast firades mässan med endast prästen som kommunikant. Men en sak som skilde den reformerade gudstjänsten från den medeltida var att kommunikanten inte behövde gå till bikt innan gudstjänsten, det allmänna skriftermålet i mässan ansågs vara en tillräcklig beredelse inför kommunionen, den medeltida mässan saknade avlösningsformulär just för att kommunikanten förutsattes gå till bikt inför mässan.⁹⁷ Laurentius Petri menade att det enda som krävdes för kommunion var ånger, bekännelse inför Gud och en vilja till bättring. Alltså räckte det med det allmänna skriftermålet, det behövdes ingen enskild bikt enligt Petri.⁹⁸ Därmed inte sagt att den enskilda bikten försvann i och med reformationen, den fanns kvar, men den genomgick en viss förändring i förhållande till hur den medeltida bikten såg ut. Även här i Sverige hamnade tyngdpunkten i bikten på bättringen från synden snarare än det som man kom att se som ett missbruk av bikten; ett krav på en fullständig bekännelse av synden.⁹⁹ Olavus Petri lade stor vikt vid att biktbarnet inte bara bekymrade sig över de synder som hade begåtts, utan också över hur bättringen skulle se ut efter det.¹⁰⁰ I de reformatoriska texterna saknas de många syndakategorierna som jag beskrivit ovan eftersom reformatorerna ansåg att dessa påtvingade de skriftande synder som de inte hade begått.¹⁰¹ Bikten efter reformationen kom att bli ett tillfälle för själavård.¹⁰²

Men så ser vi den utveckling som vi såg på kontinenten, nämligen att betoningen återigen hamnar på enskild skrift för att man skulle kunna ta emot nattvarden, under 1500-talet och till 1600-talets mitt hade man särskilda tillfällen för skrift; en grupp skriftades tillsammans, det talas alltså inte om församlingen eller en enskild, utan en grupp som kom samman i gemensam skrift. Detta skedde troligtvis i fastetiden och prästen kunde förhöra var och en

---

⁹⁵ Martling, Carl Henrik, *Svensk liturghistoria*, s. 187 f.

⁹⁶ Pahlmblad, Christer, *Mässa på svenska*, s. 166.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 166-167.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 168.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 178.

¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 177.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 153.

¹⁰² *Ibid.*, s. 175.

enskilt, men bönen och avlösningen var gemensam. Den här gemensamma skriften stod i relation till nattvarden, det var inför det att man skulle ta emot kommunionen som man skriftades.¹⁰³ Den som inte ville bekänna sina synder och bättra sig skulle enligt 1571 års kyrkoordning visas bort från altaret.¹⁰⁴ Kyrkoförordningen 1608 föreskrev att predikan skall drivas fram ur de tio budorden så att skrifterbarnet skulle kunna lära känna sina synder.¹⁰⁵ En översiktlig historisk linje från sent 1600-tal till tidigt 1800-tal visar hur utvecklingen gick först från enskild skrift till skrift i liten grupp, sakristian byggdes om för detta ändamål, därefter till skrift i större grupp, där kyrksalen användes för skrift, först koret och så småningom de främsta bänkarna allt eftersom gruppen som skulle skriftas blev större.¹⁰⁶

I 1734 års lag fastställdes att det var ett brott att gå oskriftad till nattvarden.¹⁰⁷ Man var också tvungen att anmäla i förväg om man ville bli skriftad och man fick inte, annat än i nödfall, gå till skrift och nattvard utanför sin hemförsamling.¹⁰⁸ Vid samma tid, i början av 1700-talet argumenterades för att flytta skriftermålet från lördagens vesper som nu var det brukliga till söndagsmorgonen. Men det dröjde ända till år 1808 då K: maj:t fastställde söndagsmorgonen till den vanliga skriftermålstiden, en regel som redan efterlevdes när den infördes.¹⁰⁹

I 1878 års katekesutveckling talas det om relationen mellan skriftermål och nattvard. Där fastslår man att man kan skriftas utan att ta emot nattvarden, men motsatsen, att ta nattvard utan att skriftas var inte möjligt. Man ansåg att det i nattvarden gavs bekräftelse på syndernas förlåtelse, vilket också kan tolkas så att nattvarden var absolution eftersom den gav del i försoningen. Man såg också nattvarden som en gemenskapsmåltid, den var gemenskap med Kristus och med de andra kommunikanterna. Här ser man de två dragen i nattvarden som dominerar nattvardsliturgin, åminnelsen av försoningsdöden och gemenskapen.¹¹⁰

Mot slutet av 1800-talet, i HB 1894, som i princip var en överflyttning av HB 1811, fanns en skriftermålsmässa med, alltså öppnades det för möjligheten att alternera med att fira nattvard efter predikan eller nattvard efter skriftermål.¹¹¹ Samtidigt med detta började också anmälningsplikten till nattvard att ruckas. Anmälningsplikten fanns i och för sig kvar i slutet av 1800-talet, men Eckerdal skriver att det år 1908 var många präster som dispenserade sina

---

¹⁰³ Ibid., s. 168.

¹⁰⁴ Ibid., s. 189.

¹⁰⁵ Ibid., s. 171.

¹⁰⁶ Eckerdal, Lars, *Skriftermål som nattvardsberedelse*, s. 21

¹⁰⁷ Ibid., s. 11.

¹⁰⁸ Ibid., s. 12.

¹⁰⁹ Ibid., s. 22.

¹¹⁰ Ibid., s. 94-95.

¹¹¹ Ibid., s. 145.

församlingsbor från anmälningsföreskriften.¹¹² 1916 togs påföljdshotet bort mot dem som inte skriftade sig, men däremot var skriftermålets ställning kvar.¹¹³

Vid sekelskiftet 1800-1900 var det en allvarlig nattvardskris då man nästan hade slutat fira nattvarden i vårt land med undantag av Syd- och Västsverige. På många håll var det så illa att det var ett engångssakrament, man tog bara emot nattvarden då man konfirmerades.¹¹⁴

På Kyrkomötet 1920 fanns en motion om att införa det som då var praxis i Stockholm, nämligen att fira högmässa med såväl skriftermål, predikan och nattvard, men motionen avslogs.¹¹⁵ Det fanns då en stark önskan om att nattvarden skulle återfå sin centrala ställning.¹¹⁶ Däremot begärde man vid samma kyrkomöte ett förslag till en ordning med infogat skriftermål med syndabekännelse.¹¹⁷ Fortsättningen blev den att Kyrkomötet 1925 begärde ett förslag till ”varsam revidering” av handboken. Framför allt handlade argumentationen om att det var viktigt att få fart på nattvardsfirandet igen. På sina håll var man rädd för att nattvarden uppfattades som ett *domarbord* istället för ett *nådebord*.¹¹⁸ I rädslan att ta bort skriftermålgudstjänst syns bland annat att man var rädd att skriftermålets uppgift att leda till självprovning och botfärdighet skulle gå förlorad. Dessa villkor var enligt Göteborg, Växjö och Luleå viktiga för ”nattvarens rätta begångande”.¹¹⁹ Den fjärde mars 1927 gick lagen igenom, man fick då vid undantagsfall infoga skriftermålet i högmässan efter fråga till domkapitel.¹²⁰ En oro som fanns när man började betona nattvarden på bekostnad av predikan var att det skulle bli fråga om en sakramental frälsningsväg.¹²¹

I handboken som sedan kom 1942 var fortfarande skriftermål utanför högmässan huvudalternativet, men det andra alternativet, med skriftermålet integrerat i högmässan var det som kom att användas mest.¹²² I den nuvarande handboken, HB 86 finns två alternativ i högmässan, antingen en beredelse i gudstjänstens inledning eller efter predikan och trosbekännelsen.¹²³ Någon självständig skriftermålgudstjänst eller botgudstjänst finns inte i

---

¹¹² Ibid., s. 161-162.

¹¹³ Ibid., s. 179.

¹¹⁴ Ibid., s. 204.

¹¹⁵ Ibid., s. 247.

¹¹⁶ Ibid., s. 251.

¹¹⁷ Ibid., s. 272.

¹¹⁸ Ibid., s. 273.

¹¹⁹ Ibid., s. 275.

¹²⁰ Ibid., s. 337.

¹²¹ Ibid., s. 340.

¹²² Klingert, Rune ”Beredelsens innebörd och plats i kyrkans gudstjänstliv”, Engvall, Urban (red.), *Beredd möta det heliga*, s. 50.

¹²³ *Den svenska kyrkohandboken, del 1*, s. 12-15 och 29-32.

den nuvarande handboken, men det har funnits på förslag i den revidering av handboken som skedde 1997-2000,¹²⁴ samt i något av de aktuella remissvaren från domkapitlen.¹²⁵

4.3 Reflektion

HBG framför att den lutherska synen på nattvard är att den i sig själv är syndaförlåtande vilket i förlängningen medför att man inte behöver en uttalad bekännelse följt av ett förlåtelseord i gudstjänsten för att kunna ta emot nattvarden.¹²⁶ Utifrån redogörelsen ovan är det tydligt att frågan snarare är av pastoral karaktär än liturgiteologisk. Det kan vara så att nattvarden i sig är syndaförlåtande och att ingen uttalad bekännelse behövs, utan att det räcker med den bekännelse som nattvardsgästen bär i sitt hjärta när han närmar sig altaret, men beredelsen fyller om inte annat en pedagogisk poäng. I gudstjänsten ges gudstjänstfiraren möjlighet att både möta Gud i ord, böner, nattvard och psalmsång, men till den som kommer till gudstjänst ges också möjlighet att lära känna sig själv på ett djupare plan, och genom att ständigt brottas med syndabekännelse och beredelseord tvingas vi människor att inse att vi faktiskt inte är felfria. Vid tiden för reformationen gjordes (återigen?) den erfarenheten att ingen helt kan känna sin skuld, varför den totalt uttömmande bekännelsen inte längre ansågs vara rimlig. Men det gjorde inte att man förbjöd bikt och syndabekännelse, erfarenheten av att vara just rättfärdig och syndare på en gång var viktig då och den är viktig nu.

En sak jag saknar i TG är ett resonemang kring varför kyrkan under väldigt många år har sett det som en omöjlighet att gå till nattvard oskriftad, utan att ha bekänt sin synd och på något sätt visat en vilja till ånger. Eftersom det har varit en ordning under många år så borde det rimligtvis finnas argument för en sådan ordning, och jag efterlyser en djupare analys av den frågan.

När reformatorerna talar om att det enda som behövs för att gå till nattvarden är ånger, egen bekännelse och vilja till bättring måste man minnas att detta är skrivet i kontrast till bruket av att enskild bikt var nödvändig för mottagandet av sakramentet.

---

¹²⁴ Svenska kyrkans utredningar 2000:3, s. 87-88.

¹²⁵ Remissvar steg 1, Lunds stifts domkapitel, s. 3.

¹²⁶ Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp, s. 18.

5 Om begreppen synd, skuld och skam

För att belysa det som efterlystes i TG och några av remissvaren, nämligen en diskussion kring skuld och skam kommer jag att under två rubriker huvudsakligen behandla begreppen skuld och skam. Till hjälp för detta har jag en del teologisk litteratur, men jag för även in litteratur som används vid studier i psykologi och socialpsykologi. Mitt resonemang under dessa rubriker kommer jag sedan att sammanföra och diskutera teologiskt och återföra in i gudstjänstens kontext.

5.1 Om synd och skuld

Frågan om vi människor kan tilldelas skuld i en händelse är egentligen av väldigt djup karaktär, det handlar om huruvida vi människor har en fri vilja att agera med eller inte, om vi är autonoma människor som kan ta ansvar för våra egna liv eller om vi endast är marionetter i en högre makts händer. Det handlar också om hur vi ser på förhållandet mellan den miljö som vi växer upp i (familj, land, socioekonomisk status mm.), våra gener och vår möjlighet att påverka våra liv till det bättre eller sämre. När vi närmar oss frågan om människans skuld kan vi göra det från tre olika perspektiv, nämligen på individnivå, gruppnivå och samhällsnivå.¹²⁷ Dessutom kan vi tolka våra handlingar utifrån både psykosociala och sociala förutsättningar.

Ann Heberlein menar i sin bok *Det var inte mitt fel!* att vi i grund och botten är ansvariga människor fria att välja, fria att göra gott eller ont och vuxna nog att ta ansvar för våra liv. Hon kallar det för att vara *moraliskt ansvarig*.¹²⁸ Det är på denna grund hela vårt samhälle är uppbyggt i dag; ungdomar som skall börja gymnasiet ställs inför svåra val när de som sextonåringar skall ta val som kan vara avgörande för hur resten av deras liv kommer att se ut. Val av utbildning formar oss mycket och ger oss en plats i samhället som vi antingen vill ha eller inte, men valet gör vi själva. Naturligtvis måste vi poängtera att vi som individer aldrig kastas ut som oskrivna vita blad ut i en verklighet som vi helt behärskar. Vi bär med oss vår historia där vi som individer har påverkats av den miljö som vi är uppvuxna i, vi står under påverkan av dem som står oss nära lika väl som av dem som vi helst inte vill ha något att göra med. Alla dessa relationer påverkar vårt liv, våra val och våra möjligheter. Vår värld är orättvis i den meningen att vi inte alla har samma förutsättningar.¹²⁹ Dessa förutsättningar får vi alltid brottas med, men vi kan inte se på oss själva med en deterministisk bild, där alla våra

---

¹²⁷ Jfr Heklama, Klaus; Myllyniemi, Rauni; Liebkind, Karmela, *Socialpsykologi, en introduktion*, s. 15.

¹²⁸ Heberlein, Ann, *Det var inte mitt fel!*, s. 16.

¹²⁹ *Ibid.*, s. 47.

val skulle vara förutbestämda av våra tidigare erfarenheter och genetiska anlag.¹³⁰ Mitt i våra förutsättningar har vi en egen vilja, möjligheten att agera eller att avstå, vi har olika handlingsutrymme, men likväl ett handlingsutrymme.¹³¹

Vårt rättsväsende är uppbyggt på tanken om att en person faktiskt kan ställas till ansvar för vad han eller hon gör och vilka val han eller hon gör under sitt liv. Den som väljer att begå en handling som vi har bestämt skall vara brottslig får också ta sitt straff för vad han eller hon gör, det kan vara en bötessumma eller någon form av frihetsberövande straff. I viss mån finns det även inom vårt rättsväsende en syn på människan att hon kan ha varit oförmögen att fatta beslut eller inse vidden av den handling man gör och alltså inte dömas på samma sätt som en som berått mod gör en liknande handling. Vi skiljer exempelvis mellan överlagt mord, mord, dråp och vållande till annans död i vår straffskala även om utgången av handling är densamma, en person har mist livet och anhöriga lämnas kvar i ett hav av sorg och saknad. Men vi tycker i vårt samhälle att det finns en skillnad mellan att å ena sidan minutiöst planera ett mord av en rival och att å andra sidan inte få stopp på bilen när första blixthalkan kommer och orsaka någons död.

Vi har byggt ett samhälle där vi utgår från att vi kan avkräva ansvar av varandra. Vi ser varandra som myndiga autonoma individer, och det är en grund i vårt samhälle, att kunna skuldbelägga och skuldbeläggas, så att vi kan växa som individer.

Lika viktigt som att ta skulden på allvar är ju självfallet att man inte skuldbelägger sådant som faktiskt inte kan begäras ut ansvar för. Margareta Melin skriver såhär:

Det är viktigt att man erkänner sin skuld och tar sitt ansvar. Lika viktigt är att inte låta sig skuldbeläggas för sådant som man inte råder över. Det är nödvändigt att i vissa lägen kunna se och säga: Detta är inte mitt ansvar! Detta är inte min skuld!¹³²

Jag kan inte be om förlåtelse för att mitt tåg blir försenat och att jag på grund av detta kommer för sent till en avtalad tid. Möjligtvis skulle jag kunna ta på mig skulden för att jag inte valde att ta ett tidigare tåg, men eftersom tågen oftast (!) går i tid så kan jag leva i tron på att det tågbolaget säger om ankomsttider borde stämma vilket i förlängningen borde innebära att jag kan boka in ett möte utifrån tågtidtabellen. Att jag då kommer för sent till mötet beror inte på mig, jag kan faktiskt inte rå för att älgen promenerade över järnvägsspåren. Det här är ett trivialt exempel, men vi kan naturligtvis applicera resonemanget på andra områden i våra

---

¹³⁰ Ibid., s. 52.

¹³¹ Ibid., s. 53.

¹³² Melin, Margareta ”Ingen skam att förlora och ta fel”, Engvall, Urban (red.), *Beredd möta det heliga*, s. 18.

liv där vi faktiskt inte kan hjälpa att vi har hamnat i vissa situationer, och att då försöka skuldbelägga oss själva för vad som hänt är inte konstruktivt utan kan snarare vara motsatsen; mycket negativt.

Jag kan inte heller be om förlåtelse för sådant som andra medvetet eller omedvetet har drabbat mig med. Otrevliga erfarenheter kan ligga som variga sår utan att läka, och inte hjälper det att försöka ta på sig skulden för vad som har drabbat mig. Att vi tillfogar varandra sår är ganska lätt att förstå, många sår bär vi på från vår barndom. Om vi försöker skuldbelägga oss, eller om andra försöker skuldbelägga oss för de sår vi bär på blir effekten endast att vi saltar i såren.

Men kan fokuseringen på den enskildes skuld i beredelsen medföra att vi underbygger maktstrukturer som i sig är onda? Kan det vara så att vi genom att så ensidigt se på den individuella synden helt enkelt blundar för att vi som individer också utgör ett samhälle och att det i det samhället finns onda eller syndfulla strukturer. Nils-Henrik Nilsson menar att vi bör uppmärksamma att vi inte kan bekänna all ondska som finns i världen, men att vi samtidigt måste göra upp med den ondska som vi understödjer i och med att vi inte aktivt gör något åt den.¹³³

Kvinnor i Svenska kyrkan har kommit in med ett spontansvar på remissen från Kyrkostyrelsen. De diskuterar begreppen försoning och förlåtelse. De skriver såhär:

Talet om försoning och förlåtelse innebär ytterst för den tilltalade: du duger inte som du är, (fastän Gud har skapat dig). Du måste bli annorlunda.¹³⁴

Därefter förklarar de att det som beredelsen och förlåtelsen borde brottas med snarare än synd är just *tillkortakommande*, *begränsning* och att man är *fast i strukturer* som man som individ inte rör på. Det är enligt Kvinnor i Svenska kyrkan problemen för en människa idag. De säger att den skuld känsla som tynger mest och skapar existentiell ångest är den rika världens överkonsumtion och de globala orättvisorna. Vi som individer både drar fördel av denna orättvisa samtidigt som vi också bär skuld för den. Sedan ställer de sig frågan om inte kyrkan kan predika att Jesu död på korset ställer allt detta till rätta igen.¹³⁵

Istället för att begära av mig att jag är en vuxen individ, mogen att fatta egna beslut och sedan ta konsekvensen av mitt handlande bygger ovanstående resonemang på en människosyn som tar för givet att man inte kan utvecklas som människa eftersom man inte kan göra bättre

---

¹³³ Nilsson, Nils-Henrik ”Synd och syndabekännelse”, Engvall, Urban (red.), *Beredd möta det heliga*, s. 54-55.

¹³⁴ Handboksremissen våren 2010, *Spontanremiss från Kvinnor i Svenska kyrkan*, s. 2.

¹³⁵ *Ibid.*, s.3

än vad man redan gör. Det blir då meningslöst att tala om ansvar eftersom jag inte kan bättra mig. Det kvinnor i Svenska kyrkan lyfter fram verkar för mig främst motsvara innebörden i gudstjänstens kyrie där vi får ropa ut vår gemensamma smärta över all trasighet i vår värld. Det handlar mer om en sorg över allt vi ser av brist och orättvisa på grupp- eller samhällsnivå än något vi kan bekänna som personlig skuld.

5.2 Om skam

Skammen är i och för sig nära släkting till skulden, men ändå är den av ett helt annat slag än skulden. Om skulden handlar om enskilda handlingar utifrån ett samhälle som bygger på regler och normer, så handlar skammen om värden, om misslyckanden, om otillräcklighet och svaghet.¹³⁶ När vi gör något som vi anser är fel och drar på oss skuld så kan vi också känna skam över vår handling. Att känna skam och blygsel är ett betydelsefullt trauma.¹³⁷ Skamkänslan över en felaktig handling kan i sig vara bra om den leder till ett bättre handlande, men att känna skam över vem man är som person är oerhört destruktivt. Skammen ifrågasätter hela individens personlighet. Heberlein skriver såhär om skammen:

Skammen drabbar människor som behandlas sämre än de är värda och förnekas sina rättigheter¹³⁸

Förvrängningen av samvete och ideal är byggt på detta medvetande att ens personlighet inte har blivit sedd och accepterad och mest av allt, inte blivit älskad.¹³⁹ Wurmser beskriver det så här:

”Förnekandet av rätten att vara en mänsklig varelse, en individ, vilket i sig är avvisandet av att vara sig själv, få leva med egna känslor, att ha tillgång till sina egna tankar, detta föder en djup skam som i förlängningen skapar förbittring.”¹⁴⁰

Wurmser skriver att han i sitt kliniska arbete har haft många kontakter med människor som i sin barndom kallades för ”stinkråttan”. Han beskriver hur dessa människor har blivit mobbade genom att de blivit förlöjligade, utskrattade, förskjutna och ”upplevt sig ringaktade

---

¹³⁶ Heberlein, Ann, *Det var inte mitt fel!*, s. 82-83.

¹³⁷ Wurmser, Léon, *Aggressionens ursprung*, s. 37.

¹³⁸ Heberlein, Ann, *Det var inte mitt fel!*, s. 83.

¹³⁹ Wurmser, Léon, *Aggressionens ursprung*, s. 18-19.

¹⁴⁰ *Ibid.*, s. 18.

och usla”. Hos dessa människor fanns ett djupt självförakt, deras eget samvete slog deras egenvärde i spillror. Han beskriver att dessa människor kände skam och äckel över sig själva och världen.¹⁴¹

Här menar Okkenhaug att kyrkan har ett tydligt budskap; vi skall inte känna skam över vilka vi är, men vi får ta emot förlåtelse för vår skuld och helande för de sår som skammen gett oss. Det är skulden, inte skammen som skall förlåtas, skammen måste bemötas med ett upprättande av människans värdighet.¹⁴²

5.3 Reflektion

Som jag beskrev under rubrik 5.1 befinner vi oss i ett samhälle i massflykt från skuld, vi vill gärna göra gällande att vi lever i en ond värld, att vi är utsatta för ondska, något som även handboksgruppen uppmärksammar genom att de vill göra kyriet tydligare i just utloppet för den desperation vi människor upplever i en stor och farlig värld. Men ondskan är inte någon ansiktslös makt som bara råkar finnas på vår jord och ställer till förtret för oss människor. Ondskan bär alltid ett ansikte; det finns alltid en person, eller ibland flera, bakom onda handlingar. Det är ganska enkelt och bekvämt att skjuta ondskan ifrån sig och hänvisa till någon annan, eller varför inte till samhället i stort, men ytterst handlar det endast om att inte vilja se sin egen del av den onda värld som vi lever i. Kyrkan behöver betona både den personliga syndabekännelsen och det gemensamma kyriet för att på ett bra sätt kunna ge uttryck för såväl personlig skuld som den ondska vi blir utsatta för. På så sätt kan kyrkan öppna upp för en växtplats där man genom att se den skuld som man själv bär på kan öva sig i att göra gott istället för att göra ont.

Kyrkan skulle göra sig själv och det samhälle som kyrkan finns i en otjänst genom att göra det möjligt att välja bort beredelsemomentet ur mässan utifrån mitt resonemang om flykt från ansvar. Kyrkan borde i stället vara en ärlig röst i livet som säger att ondskan faktiskt har sin rot, inte i något diffust som vi inte kan sätta fingret på (samhället), utan snarare hos de individer som utgör samhället. På så sätt kan kyrkan hjälpa människor att växa som individer; genom att se sin egen skuld och lära sig något av den kan en människa utvecklas och lära sig göra bättre nästa gång.

---

¹⁴¹ Ibid., s. 36.

¹⁴² Okkenhaug, Berit, *Själavård, en grundbok*, s. 240 ff.

6 Samtal och reflektion

Under våren och tidig sommar 2010 syntes några debattartiklar i Kyrkans Tidning där debattörer uttalade sig om förslaget från HBG som då var ute på remiss. Som jag skrivit tidigare rör diskussionen kring en ny handbok väldigt mycket mer än frågan om beredelsens vara eller inte vara i gudstjänsten, men frågan om beredelsen är en väldigt känslig fråga vilket syntes i debatten i Kyrkans Tidning. Här lyfter jag först fram de fyra debattartiklarna som publicerades för att belysa hur debatten har rört sig utanför remissarbetet. Därefter för jag en bredare diskussion kring delar av det jag skrivit tidigare i uppsatsen.

6.1 Artiklar i Kyrkans Tidning

Av de fyra debattartiklar som publicerades i Kyrkans Tidning under våren som sommaren var det en debattör som stödde förslaget från HBG om att göra beredelsen fakultativ, och tre debattörer som bestred förslaget, dock inte med samma argumentation. Thomas Ekstrand, diakon och docent i systematisk teologi i Uppsala var först ut med sin artikel. Han menar att HBG:s argumentering för att göra beredelsen fakultativ är allt för tendentiös och att de snarare lånar Luthers auktoritet än gör rättvisa för Luther själv eller luthersk tradition. Han lyfter upp att läran om *simul iustus et peccator* inte skall förstås som att människans synd inte är ett hinder för gudsrelationen. Snarare menar Ekstrand att hela poängen med den lutherska traditionens rättfärdighetslära är att människans orättfärdighet måste undanröjas för att relationen mellan Gud och människa skall kunna bli rätt. Han går så långt att han ställer sig frågan om det inte finns mer plats för luthersk spiritualitet i ett romerskt-katolskt sammanhang än i Svenska kyrkan om resonemanget kring förlåtelsen i TG blir vägledande för den kommande handboken.¹⁴³

I en replik till Ekstrand skrev Jonathan Dahlberg, förtroendevald i Linköpings Ryds församling, ett par veckor senare en debattartikel i Kyrkans Tidning. Hans utgångspunkt är att vår Fader inte är Emils pappa och syftar där på Astrid Lindgrens bok om Emil i Lönneberga. Utifrån egen erfarenhet av såväl barnskap som föräldraskap ställer han frågan om han är mer kärleksfull än Gud eftersom det inte finns något som hans egna barn kan göra för att han som förälder skall sluta älska dem. Han tycker att den typ av fadersgestalt som syndabekännelserna förmedlar liknar Emils pappa som springer efter sin pojk och vrålar

---

¹⁴³ Kyrkans Tidning, debatt 2010-05-12.

”förgrymmade unge”. Han uppfattar Gud som en tjurig gammal kärring i syndabekännelserna och tror inte att han är ensam om den uppfattningen.¹⁴⁴

I kontrast till Dahlberg uppfattar Miriam Wredén Klefbeck inte alls syndabekännelsen som ett sätt att villkora kärlek i sin debattartikel ytterligare ett par veckor senare. Hon skriver att syndabekännelsen och förlåtelsen är en möjlighet att ta emot Guds kärlek i förlåtelsen. Momentet handlar inte om att lägga på skuld på den som ber, utan om att befria från den skuld som hon menar att vi faktiskt bär på. Hon menar att syndabekännelsen är ett myndighetstecken som kyrkan har att förvalta på ett ansvarsfullt sätt. Hon höjer ett varnande finger till kyrkan; hur skall vi kunna förhålla oss till syndens konsekvenser om vi slutar tala om synden som en realitet?¹⁴⁵

Sist ut i raden av debattörer var Eva Basch-Kåre, andlig följeslagare, psykoanalytiker och psykiater, som menar att det är en bra övning i godhet att i mässans inledning bli uppmärksam på vem jag är. Hon menar att syndabekännelsen inte handlar om att smutskasta sig själv, utan att se sig själv som man är. Hon menar att ingen är fri från skuld och exemplifierar med mycket vardagliga erfarenheter som hur vi tränger oss före i någon i kön, eller när vi lite irriterat knuffar till någon som står för nära på bussen eller snäser av ungen som bara frågar och frågar. Hon vill att vi skall tillåta oss att vara oss själva, människor som kan göra fel, människor som blir elaka och arga, att vi får låta det göra ont i själen när vi gör fel i stället för att förtränga smärtan bakom skuld känslan som inte leder till annat än eventuellt till depression. Visst har vi, skriver hon, ibland svåra synder att bekänna, men är det inte härligt att då få bekänna sin synd och sedan ta emot förlåtelsen och bli tröstad.¹⁴⁶

Jag har full förståelse för det som Dahlberg ger uttryck för när han skriver att Gud kan uppfattas som en tjurig gammal kärring i gudstjänstens inledning, men jag tror inte att rätt sätt att komma åt problemet är att ta bort beredelsen ur gudstjänsten. Jag tror att mycket handlar om hur hela beredelsen utformas och hur prästen undervisar och predikar om synd, förlåtelse och Guds kärlek. Som jag ser det är det två huvudteman som bör komma fram i beredelsen. Det ena är synden och dess konsekvenser i ondska och kärlekslöshet. Det andra är Guds villkorlösa förlåtelse.

Jag delar HBG:s tanke om att människan alltid lever omsluten av Guds kärlek, men samtidigt vill jag hävda att vi människor har ett val, vi har en möjlighet att välja bort Gud i våra liv och i våra handlingar. Därför kan jag inte hålla med om det HBG skriver när de

---

¹⁴⁴ Ibid., debatt 2010-05-27.

¹⁴⁵ Ibid., debatt 2010-06-10.

¹⁴⁶ Ibid., debatt 2010-07-08.

menar att inte ens synden kan sätta en gräns mellan människan och Gud. Jag ser det som så att människan kan dra en gräns gentemot Gud, och att människan genom att be om förlåtelse verkligen tar emot en förlåtelse som åstadkommer en förändring i relationen mellan Gud och människan.

6.2 Beredelseord i HB 86

Jag har fört ett resonemang om begreppsglidningen i beredelsen från begrepp som rör sig kring synd och skuld mot begrepp som mer handlar om misslyckanden och tillkortakommanden. HB 86 har tre förslag på beredelseord under rubriken *Gudstjänstens alternativa moment*. Jag finner att de överlag är dåliga på att precisera vad skuld är och därför inte är till hjälp för gudstjänstfiraren att nämna sin synd och ta emot förlåtelsen.

Det första alternativet till färdigformulerat beredelseord har två delar. Den första delen, som är den längsta, handlar om människans ursprung som Guds avbild och poängterar att allt som Gud har skapat är gott. Den andra delen av beredelseordet, som är tänkt att leda in i syndabekännelsen, nämner inte alls människan som en ansvarig individ som kan ställas till svars för sina handlingar. Det står i det färdigformulerade alternativet att vi skall komma ihåg att Gud är vårt ursprung när ondska och nöd omger och uppfyller oss. Att ondska omger oss är ingen nyhet, och inte heller något vi kan bekänna som synd. Att ondska däremot uppfyller oss kan tolkas till att vi är del i det onda som sker, och alltså kan be om förlåtelse, men det kan också tolkas till att vi är uppfyllda av konsekvenserna av den ondska som finns i världen. Att be om förlåtelse för att vi är drabbade av ondska är inget som hjälper någon.

I det andra beredelseordet står det bland annat att när vi inte längre orkar så vill Gud ge oss kraft, vilket i och för sig inte alls är fel, men de orden är inplacerade väldigt nära det att församlingen tillsammans skall be syndabekännelsen och bönen om förlåtelse. Då finns det en uppenbar risk att orklöshet uppfattas som en synd. Är det syndigt att vilja gå och lägga sig på kvällen efter en hel dags arbete när man känner sig trött och sliten? Eller är det så att det är fullkomligt naturligt och till och med något som vi skall bejaka?

I det tredje beredelseordet talas det om att Gud vill upprätta oss när vi förkrymper våra liv. Det här är ett exempel på hur formuleringar har glidit iväg från skuld till begrepp som rör sig om otillräcklighet. Vad är det att förkrympa sitt liv? Det är oklart vad HB 86 syftar på, men de orden kan tillämpas på mycket annat än vad som egentligen kan bekännas som synd. Exempelvis att bära en djup skam över att vara människa kan vara att förkrympa sitt liv, men det är verkligen inget som kan bekännas som synd.

6.3 Syndabekännelsen och beredelseordet

Utifrån remissvaren från domkapitlen och de spontana svaren som inkommit som svar på remissen, och utifrån beredelsens plats i liturgihistorien samt utifrån Heberleins definition av människan som en myndig och ansvarig människa som kan berömmas och lastas för sina handlingar har beredelsen en fortsatt viktig funktion i mässans *ordinarium*.

Viktigt är dock att helheten i beredelsen; från beredelseord, via syndabekännelse och bön om förlåtelse, via avlösningsord eller löftesord till tackbönen, förmår skilja ut det som hör hemma i en syndabekännelse från det som inte hör hemma där. De beredelseord om finns föreslagna i HB 86 förmår inte visa på skillnaden mellan exempelvis skuld, skam, svaghet eller otillräcklighet. Om dessa föreskrivna beredelseord, eller beredelseord med liknande innehåll används i gudstjänsten är det inte konstigt att många uppfattar beredelsemomentet som en bärare av en negativ människosyn.¹⁴⁷ Nä beredelsen istället förmår visa skillnad mellan synd och skam eller otillräcklighet, och de två sista begreppen hålls långt borta från syndabekännelse och avlösningsord så kan vi säga med Gunnar Wemans ord:

Som goda Lutheraner borde vi alla kunna säga att syndabekännelsens tyngdpunkt ligger i syndaförlåtelsen. Den är ett glädjefyllt byte (kanske snarare än ett saligt byte) med slutpunkten i ett fröjdefullt gästabad.¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ Edgardh, Ninna, *Gudstjänst i tiden*, s. 142.

¹⁴⁸ Weman, Gunnar "Förlåtelsen i gudstjänsten", Engvall, Urban (red.), *Beredd möta det heliga*, s. 69.

7 Slutsats

Min huvudfråga för den här uppsatsen har varit om Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära förändras av att man gör syndabekännelse och bön om förlåtelse fakultativt i huvudgudstjänsten. Svaret är nej, utifrån två saker. För det första föreligger det redan möjlighet att fira mässa på fyra sätt utan att mässan föregås av syndabekännelse. Om man firar kyrkoinvigingsmässa eller konfirmation med nattvard finns det inte som alternativ att infoga syndabekännelse och bön om förlåtelse i gudstjänsten. Om man firar vigsel eller begravning med nattvard så är beredelsemomentet fakultativt. För det andra så ingår inte kyrkohandboken i Svenska kyrkans bekännelse, utan den är ett uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära, vilket gör att bekännelsen inte förändras av att handboken förändras.

Däremot blir det en skillnad om beredelsemomentet är fakultativt i huvudgudstjänsten eftersom de fyra ovan nämnda gudstjänsterna inte tillhör vardagen för församlingen utan utgör undantaget. Med liggande förslag skulle en församling kunna välja att aldrig fira huvudgudstjänst med ett infogat beredelsemoment. Då finns en risk att kyrkan blir del i den allmänna flykten från ansvar som Heberlein beskriver. Snarare tycker jag att kyrkan borde arbeta mer med att tala om det ansvar som människan faktiskt bär. Vi är inte marionetter i ett determinerat scenario, vi har möjlighet att påverka och välja utifrån de förutsättningar vi lever i, och vi kan också som en följd av den valmöjlighet vi har utkrävas ansvar för det vi har gjort och inte gjort.

Vad jag har sett i mitt arbete med beredelsen och dess vara eller inte vara i mässans ordning är att det finns en milsvid skillnad inom Svenska kyrkan på hur man ser på förlåtelsen. Stockholms stifts domkapitel skriver exempelvis att förlåtelseorden vill vara en reell förändring av vår relation till Gud, och HBG skriver något som Göteborgs stifts domkapitel tolkar som att förlåtelsen endast är ett intrapsykiskt förlopp, en påminnelse om något som vi redan har fått i dopet. Jag ställer frågan om Svenska kyrkan verkligen kan fastställa en gemensam handbok när uppfattningen om en såhär central del av gudstjänsten ser så olika ut.

Jag efterlyser också en ytterligare undersökning av hur förhållandet mellan beredelse och nattvard har sett ut genom kyrkohistorien, och i samband med det, hur man genom kyrkohistorien har resonerat kring sambandet mellan beredelse och nattvard.

Utifrån remissvaren från domkapitlen och de spontana svaren som inkommit som svar på remissen, och utifrån beredelsens plats i liturgihistorien samt utifrån Heberleins definition av människan som en myndig och ansvarig människa som kan berömmas och lastas för sina handlingar har beredelsen en fortsatt viktig funktion i mässans *ordinarium*.

8 Sammanfattning

Under våren 2010 var dokumenten *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp* och *Mässans grundordning* utsända på remiss till domkapitlen av Kyrkostyrelsen. Dokumenten är författade av *2006 års handboksgrupp*. I remissen fanns bland mycket annat ett förslag om att låta beredelsen vara ett fakultativt moment i mässan. Min huvudfråga för uppsatsen var att ta reda på om en sådan förändring av gudstjänsten skulle förändra Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära, och svaret på frågan skulle enkelt kunna vara nej eftersom gudstjänsten är ett *uttryck* för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära och inte en förklaring av densamma. Men i och med att liturgi och teologi går hand i hand så kan inte det svaret anses tillfredsställande, någon form av förändring blir det eftersom huvudgudstjänsten är så central i Svenska kyrkans liv.

Jag har ägnat ett stort kapitel åt att redogöra för remissinstansernas reaktioner på det som *2006 års handboksgrupp* skriver om förlåtelse och försoning och finner att det råder stor oenighet om vad förlåtelse och försoning innebär, så stor oenighet att jag finner det svårt för Svenska kyrkan att ge ut en ny handbok utan att först bestämma vad kyrkan menar med förlåtelse och försoning.

Genom mitt kapitel med en kyrkohistorisk tillbakablick belyser jag att det under större delen av kyrkans historia har varit ett starkt samband mellan beredelse och nattvard. Det är svårt att se hur det har sett ut i den tidigaste kyrkan, men från 800-talet och fram till våra dagar har det rått ett tydligt samband där nattvardsgång förutsätter någon form av beredelse.

En stor del av uppsatsen ägnar jag åt att resonera kring ansvarighet och skuld. Jag menar att en människa är ansvarig för sina handlingar, såväl goda som onda handlingar, och kan berömmas eller utkrävas ansvar för det hon gjort. Detta skall tydligt skiljas från den skam som en människa kan bära inom sig, något som hon inte kan lastas för. Denna skillnad mellan skuld och skam är viktig att vara tydlig med i beredelseord och formuleringar av syndabekännelser.

Litteratur

Den svenska kyrkohandboken Del 1, tredje reviderade utgåvan (Stockholm; Verbum förlag 2006)

Den svenska kyrkohandboken Del 2, (Stockholm, Verbum 1988)

Fortsatt arbete med översyn av Den svenska kyrkohandboken, Direktiv beslutade av Kyrkostyrelsen den 19 april 2006.

Protokoll, Kyrkostyrelsen för sammanträde 2009-12-08, protokoll nr 2009:7, sida 5(8) § 159.

Protokoll, Kyrkostyrelsen för sammanträde 2010-19-20, protokoll nr 2010:4, sida 6(7) § 68.

Material utgivet av 2006 års handboksgrupp:

- *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års handboksgrupp*, Uppsala, Stockholm, Lund och Linköping 9 november 2009.
- *Mässans grundordning*, Uppsala, Stockholm, Lund och Linköping 9 november 2009.

Översyn av den Svenska kyrkohandboken, remiss på steg 1, Uppsala 11 februari 2010.

Översyn av Den svenska kyrkohandboken, remiss på steg 1, Remissammanställning, Göran Möller, Sekretariatet för teologi och ekumenik, Kyrkokansliet 1 september 2010.

Kompletterande sammanställning av remissvar, Boel Hössjer Sundman, Sekretariatet för teologi och ekumenik, Kyrkokansliet 1 november 2010.

Remissvar steg 1

- *Uppsala stifts domkapitel*
- *Linköpings stifts domkapitel*
- *Skara stifts domkapitel*
- *Strängnäs stifts domkapitel*
- *Västerås stifts domkapitel*
- *Växjö stifts domkapitel*
- *Lunds stifts domkapitel*
- *Göteborgs stifts domkapitel*
- *Karlstads stifts domkapitel*
- *Härnösands stifts domkapitel*
- *Luleå stifts domkapitel*
- *Visby stifts domkapitel*
- *Stockholms stifts domkapitel*

Spontana remissvar steg 1 (i den ordning de inkommit till Kyrkokansliet):

- *Markus Hagberg, Varnhem*
- *Församlingssamfundet S:t Pauli kyrka, Eskilstuna*
- *Präster i Trollhättans pastorat*
- *Caroli församling, Borås*
- *Sakkunniggruppen för sverigefinskt arbete*
- *Svenska kyrkans pastoralinstitut i Uppsala*
- *Kvinnor i Svenska kyrkan*
- *Johan Alberius, Kalmar*
- *Ragnar Holte, Lund*
- *Kollegiet vid svenska kyrkans pastoralinstitut i Lund*
- *Arbetsgemenskapen för kyrklig förnyelse (aKF)*
- *Musiker och ämbetsbärare i Balingsta pastorat*
- *Bengt Hägglund*
- *företrädare för Söderhamns församling*

Aurelius, Carl Axel, *Hjärtpunkten, Evangeliets bruk som nyckel till Augsburgska bekännelsen* (Skellefteå; Artos bokförlag 2003).

Eckerdal, Lars, *Skriftermål som nattvardsberedelse* (Lund; CWK Gleerups förlag 1970)

Edgardh, Ninna, *Gudstjänst i tiden, Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008* (Lund; Arcus förlag 2010)

Ellverson, Karl-Gunnar, *Handbok i Liturgik* (Stockholm; Verbum 2003)

Heberlein, Ann, *Det var inte mitt fel!, om konsten att ta ansvar* (Ica Bokförlag, 2008)

Heklama, Klaus; Myllyniemi, Rauni; Liebkind, Karmela, *Socialpsykologi, en introduktion* (Malmö; Liber Ekonomi, 2004)

Holmes, J. Derek; Bickers, Bernard W, *Katolska kyrkans historia* (Veritas Förlag 2006)

Jungmann, Josef A, *The early liturgy* (Notre Dame, Indiana; University of Notre Dame Press 1959, sixth printing 1980)

Jungmann, Josef A, *The mass of the roman rite* (New York; Benziger brothers, inc 1951)

Okkenhaug, Berit, *Själavård, en grundbok*, (Örebro; Libris 2004)

Pahlmblad, Christer, *Mässa på svenska, Den reformatoriska mässan i Sverige mot den senmedeltida bakgrunden* (Lund; Arcus förlag 1998)

Petersson, Lena, *Kärlekens måltid, en studie av mässliturgier i Svenska kyrkan perioden 1986-2004* (Lund; Lunds universitet 2005)

Wurmser, Léon, *Aggressionens ursprung* (Svenska föreningen för psykisk hälsovård 1994)

Dop, Nattvard, Ämbete, översättning Lars Thunberg, Nordisk ekumenisk skriftserie nr 22 (Uppsala; Nordiska ekumeniska rådet 1999)

Kyrkoordning för Svenska kyrkan, november 2009. (finns tillgänglig på www.svenskakyrkan.se dec 2010)

Kyrkoordning för Svenska kyrkan – med kommentarer och angränsande lagstiftning (Stockholm, Verbum 2003)

Engvall, Urban (red.), *Beredd möta det heliga, synd och förlåtelse i kyrkans gudstjänst*, Mitt i församlingen 2001:4, Nämnden för kyrkolivets utveckling, Svenska kyrkan. Följande artiklar:

- Klingert, Rune ”Beredelsens innebörd och plats i kyrkans gudstjänstliv”, s. 34-51.
- Melin, Margareta ”Ingen skam att förlora och ta fel”, s. 14-23.
- Nilsson, Nils-Henrik ”Synden och syndabekännelse” s. 52-65.
- Weman, Gunnar ”Förlåtelsen i gudstjänsten”, s. 67-76.

Svenska kyrkans utredningar 2000:3; Kyrkohandboksgruppens förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan, Motiveringar.

Debattartiklar i *Kyrkans tidning* (datumordning)

- 2010-05-12, Thomas Ekstrand, *En luthersk kyrkohandbok?*
- 2010-05-27, Jonathan Dahlberg, *Vår Fader är inte som Emils pappa.*
- 2010-06-10, Miriam Wredén Klefbeck, *Tig inte om synden.*
- 2010-07-08, Eva Basch-Kåhre, *Studier i synd rekommenderas.*

Mail från Boel Hössjer Sundman, Handläggare för kyrkans gudstjänstböcker, 2010-10-27.

Mail från Boel Hössjer Sundman, Handläggare för kyrkans gudstjänstböcker, 2010-11-25.